jrg 7, nummer 6

ONDERSTROOM

diskussieblad van en voor de anti-kernenergiebeweging

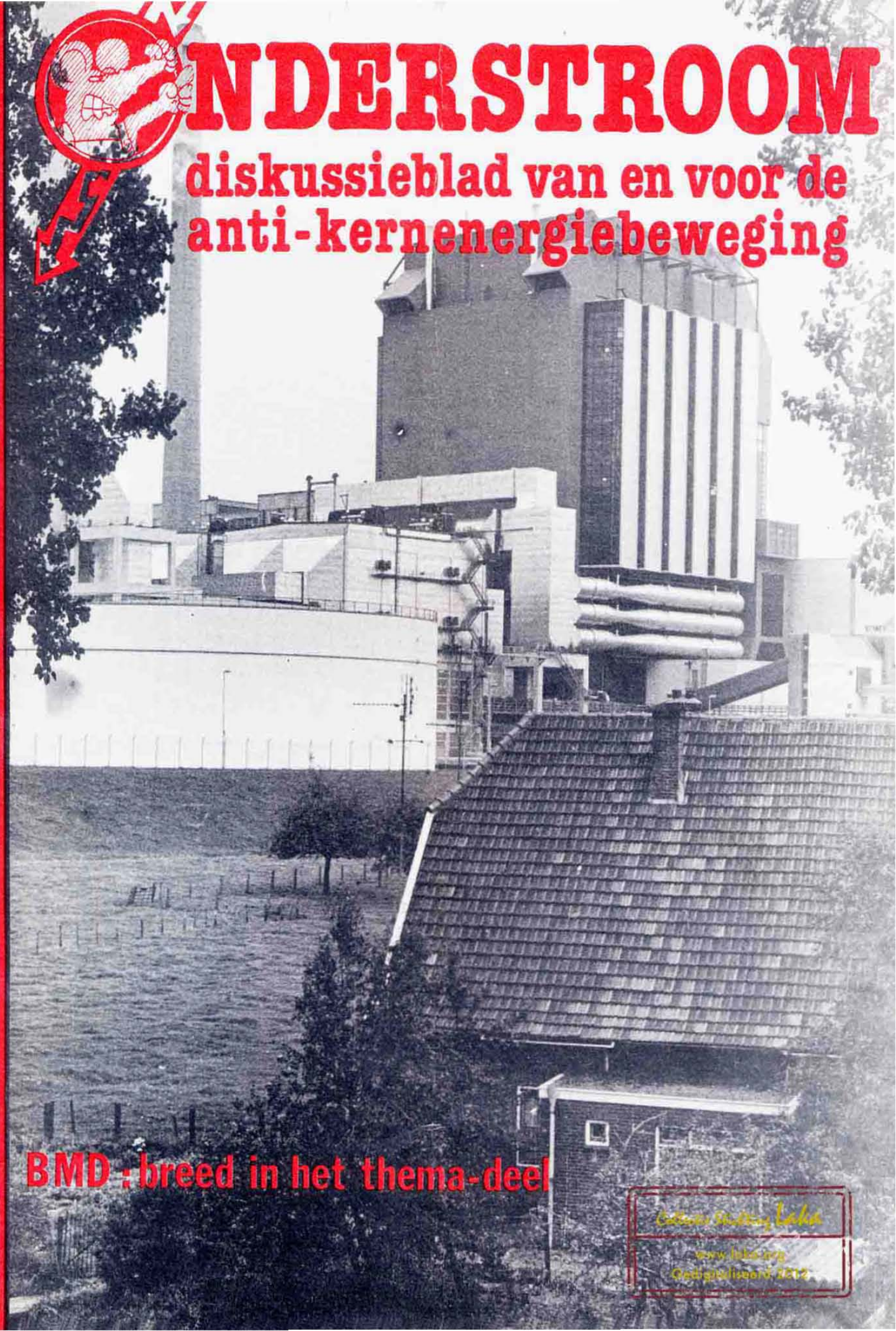

BMD : breed in het thema-deel

losse nummers: f3,00; DM 2,70; BF 50,00; FF 8,00; US$ 1,20;

Collectie Stichting Labo
www.labo.org
Gedigitaliseerd 2012

Kolofon

onderstroom

Diskussieblad van en voor de anti-kernenergie beweging

redaktie

Gerlo Beernink
Ruud Bökkerink
Madeleen Helmer
Ruud de Koter
Puk van Meegeren
Rob Stomphorst

medewerking

Aktie Strohalm, Charlotte van Baaren, Johan Bakker, Patries Boekholt, Bennie Heesen, Toine Huysmans, Wim Kersten, Rombout van Nieuwenhof, Wilma van Nispen, Frans Rooijers, Sible Schöne, Herman Verhagen, WED, WISE, Rien Wijnhoven.

foto's

Nijmeegs Fotokollektief

tekeningen

Peter Steutel

kopij

Kopy opsturen naar:
Onderstroom, Postbus 1334
6501 BH Nijmegen
Vermeld je adres en telefoonnummer zodat we kontakt met je kunnen opnemen.

abonnementen

Wil je een abonnement schrijf dan een briefje naar: Onderstroom, Postbus 1334, 6501 BH Nijmegen. Wij sturen dan een acceptgirokaart voor het abonnementsgeld. Abonnementen die niet voor juni '84 zijn opgezegd worden automaties verlengd.
Onderstroom verschijnt vier keer per jaar.

boekhandel

Boekhandels kunnen Onderstroom bestellen via:
Postbus 1334
6501 BH Nijmegen

druk

Vrije Druk Nijmegen.

Redaktioneel

Het laatste nummer van de zevende jaargang en tevens het eerste nummer 'nieuwe stijl' ligt voor je. Het thema-gedeelte gaat over de Brede Maatschappelijke Diskussie. De Brauw en konsorten zouden half december hun eindverslag presenteren, maar zoals gebruikelijk is dat uitgesteld tot half januari. Vandaar dat het thema geen kommentaar op het BMD-eindverslag bevat. De andere artikelen kompenseren dit gemis echter volledig.
De rest van Onderstroom zou gevuld worden aan de hand van vier rubrieken: (kern) energiepolitiek en ekonomiese achtergronden, de AKB, buitenland en alternatieven. Wat dat betreft is het voor de redaktie nog even zoeken. Met name de alternatieven zijn (wederom) niet uit de verf gekomen.
De aangekondigde redaktieraad is inderdaad van start gegaan. De opkomst was groot, evenals het enthousiasme. De redaktieraad belooft een goede inhoudelijke ondersteuning voor Onderstroom te worden. Op gebrek aan stof zal Onderstroom niet gauw stranden. Er blijft genoeg om over te schrijven: wat wordt de 'definitieve' opslag van het afval, geruchten over nieuwe kerncentrales.....
Maar wie gaat dit alles lezen? We hebben nog maar 300 (betalende) abonnees en iedere week komt er wel een opzegging binnen. Vandaar dat we nu een wervingskampanje beginnen. De grootste werving gaat echter van jullie uit. Als iedereen in eigen kring Onderstroom aanprijst, zijn we zo uit de brand. Doe het, het is de enige manier om jezelf in de toekomst te verzekeren van vier keer per jaar een Onderstroom in de bus.
Aan de vele riepgouten kun je merken dat de redaktie krap zit in de arbeidskracht. Geen tijd om te korrigeren. Als je dat van ons wilt overnemen, dan graag. Of wat dacht je van schrijven, typen, redaktiewerk? Bel even of schrijf een briefje.
Eenieder een prettige jaarwisseling (al voorbij?) en een strijdbaar 1984 toegewenst. Het is nog steeds nodig!

Inhoud

'Windscale, tien keer zo veel leukemie' toont nog eens overduielijk de gevaren van een opwerkingsfabriek. Extra: een gevaarlijke greenpeace-aktie. pag 3

Op het redaktioneel van Onderstroom 5 zijn verschillende reakties binnen gekomen, allebei over 'de stand van de beweging'. pag 5

'Nederland en de bom', een korte recensie. pag 6

Opinie-onderzoeken blijven moeilijke zaken, ook of juist als ze over kernenergie gaan. 'Wat bedoelt u nou precies...?' pag 7

'Wat de vara niet liet zien.' Aktie tegen transporten van radio-aktief materiaal. pag 10

THEMA:'U, ENERGIE EN DE TOEKOMST (BMD)!. Daarin:

- 'Een inspraakcircus op tournéé', korte (nou ja) geschiedenis van de BMD en de kritiek erop. pag 11
- 'Bij EZ weten ze het al', namelijk hoe het energiebeleid er na de BMD uit gaat zien. pag 16
- 'In '84 de boor in de zoutkoepels?' pag 19
- 'Wie skoort na de BMD?' Anders gezegd, wat staat de energiebeweging nu te doen? pag 19

Zowel landelijke klups als plaatselijke groepen bemoeien zich met het gemeentelijk energiebeleid. 'Landelijke klups en plaatselijke aktie' bestaat uit twee artikelen: 'een kursus' pag 21
'en een kritiek' pag 22

'Ja, nee of geen mening'. Vier studenten onderzochten in hoeverre de AKB verdeeld is. Een 'eigen' opinieonderzoek. pag 24

'Binnenlands nieuws' kombineert dit keer berichten over aktiviteiten met berichten over (kern)energiepolitieke ontwikkelingen. pag 26

foto voorpagina: kolencentrale in Nijmegen door Harrie Timmermans/NFK

Windscale; tien keer zoveel leukemie

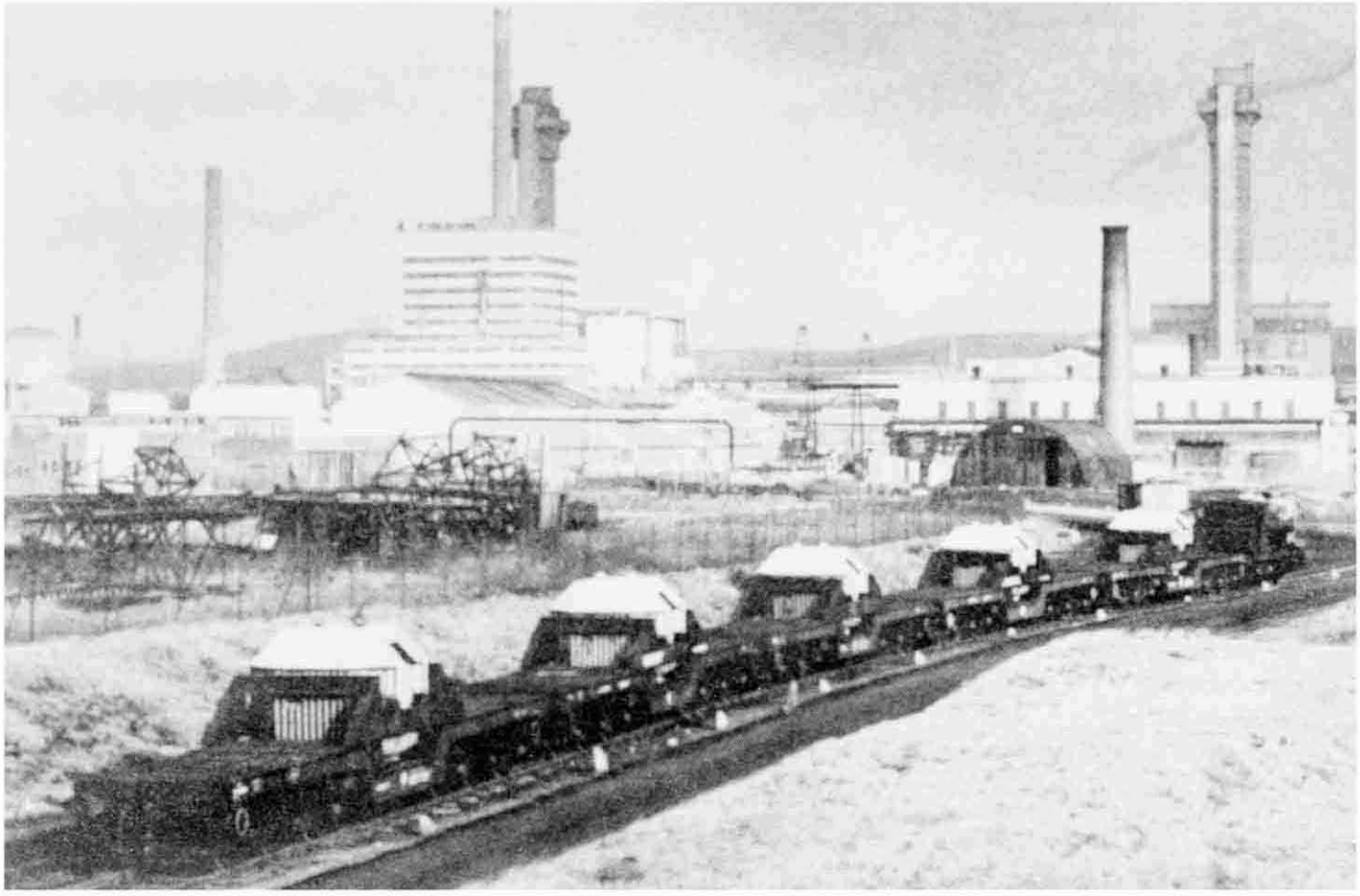

de opwerkingsfabriek in Windscale, aan de westkust van Engeland

De opwerkingsfabriek in Windscale heeft haar faam van de smerigste kerncentrale van Europa de laatste weken weer eens waargemaakt. Een dokumentaire van de Engelse televisie maakte bekend dat kinderen uit de omgeving tien maal zoveel kans op kanker hebben dan gemiddeld. Wat later bleek radioaktief zeewier te zijn aangespoeld op het strand bij de kernreaktor.
In Onderstroom bericht WISE Oxford over deze zaken. Ze maakt ook melding van het verzet tegen Windscale. Greenpeace heeft geprobeerd de smeerpijp van de fabriek die radioaktief afval loost in de Ierse Zee, te blokkeren. Dat is jammergenoeg niet gelukt. Erger nog, het heeft geleid tot een fikse boete.

Er is enorm veel deining ontstaan rond de bedrijfsveiligheid van de opwerkingsfabriek inhet Engelse Windscale. Onlangs werd in de Engelse televisiedokumentaire 'Windscale -The Nuclear Laundry' bekendgemaakt dat onder de kinderen die in de omliggende dorpen van Windscale wonen tien keer zoveel kanker voorkomt als het landelijk gemiddelde. De dokumentaire liet ook zien dat in de huizen bij de fabriek plutoniumstof is aangetroffen en dat in een geval een aanklacht is ingediend tegen British Nuclear Fuel Ltd (BNFL) de eigenaar van Windscale. Terwijl BNFL de aantijgingen verontwaardigd van de hand wees, namen duikers van Greenpeace enkele monsters in de omgeving van de pijplijn waarmee de opwerkingsfabriek direkt loost op de zee. De geigertellers van de duikers registreerden een hoge dosis radioaktiviteit. Na een onderzoek bij het National Radiological Protection Board in Harwell bleek dat ook de duikers zelf en hun uitrusting een flinke dosis radioaktiviteit hadden opgelopen.

De besmetting is het direkte gevolg van een lozing Purex, een chemisch ontsmettingsmiddel waarmee de opslagtanks in Windscale tussen 12 en 14 november jl zijn schoongemaakt.Gewoonlijk wordt de Purex gescheiden van het overige afval en opnieuw gebruikt.
Volgens Peter Taylor van de Engelse milieu onderzoekgroep hadden de duikers nog geluk dat ze geigertellers bij zich hadden, vissers die langsvaren zouden zich niet gerealiseerd hebben dat zij of hun visvangst besmet zouden raken en zij zouden een hoge dosis hebben opgelopen zonder het ooit te weten.

Zoals verwacht spoelde een deel van het geloosde radioaktieve afval weer aan op het strand bij Windscale. Dit moest voor het publiek gesloten worden terwijl ontsmettingsmaatregelen werden genomen. Na de lozing van de Purex is het kustgebied rond Windscale onderzocht op verder besmetting. Daarbij werden stukken radioaktief zeewier aangetroffen.

Korte tijd later werd opnieuw een veel grotere hoeveelheid radioaktief zeewier gevonden en op 30 november gaf het ministerie voor milieuzaken een verklaring uit waarbij het werd afgeraden om de stranden rondom Windscale te betreden.Het aangespoelde zeewier had een stralingsniveau van 100 tot 1000 maal de toegestane hoeveelheid.
Vanuit de betrokken instantie kwamen uiteraard reakties op de jongste ont-

De aktie van Greenpeace om de pijplijn die het radioaktief afval van Windscale in zee loost te blokkeren, heeft geleid tot een gerechtelijke boete van 50 duizend pond (225 duizend gulden!). De eigenaar van Windscale, het staatsbedrijf British Nuclear Fuels Ltd (BNFL) had het proces tegen Greenpeace aangespannen.
Zes maanden duurde de geheime voorbereiding van deze aktie. Op de dag zelf 29 november '83, waren het schip 'Cedarlea' en vier professionele duikers in touw om te proberen met een speciaal geconstrueerde afsluiter de smeerpijp te blokkeren en tevens monsters te nemen van het omliggend gebied.
Het einde van de pijp is echter niet gevonden. Het zoeken werd bemoeilijkt door het slechte zicht onder water. Tevens had de BNFL de speciale markeerboeien verwijderd. Tijdens de aktie werd Greenpeace gevolgd door schepen van de BNFL en van het ministerie van defensie. Later bleek dat een ander schip van de eigenaar van Windscale constant boven het einde van de pijplijn voor anker had gelegen, om zodoen de te voorkomen dat Greenpeace zou slagen. Tenslotte was ook nog eens het einde van de smeerpijp zodanig aangepast dat de door de aktievoerders gemaakte afsluiter niet zou passen.
Terwijl de duikers aan het zoeken waren kreeg Greenpeace via de radio een gerechtelijk bevel van het Hoge Gerechtshof om de aktie te staken. Peter Wilkinson verklaardde aan boord van het schip dat het protest zou doorgaan totdat het bevel zou worden afgeleverd op het schip zelf. Peter: "We willen in geen g-val het gerechtshof beledigen. Ons staat na vijf jaar lobbyen geen andere aktie meer open. Wetenschappelijke rapporten laten duidelijk zien dat de lozingen van Windscale verantwoordelijk zijn voor doden in de omgeving en voor grootscheepse vervuiling van de Ierse Zee. Wij zijn hier om te protesteren tegen deze vervuiling, en toch worden wij aan de verkeerde kant van de wet geplaatst."
Op 1 december legde de rechter Greenpeace een boete op van 50.000 pond. De reden hiervoor was dat de miljeuorganisatie niet wil garanderen dat ze in de toekomst de Windscale-pijplijn met rust zullen laten. Verder werd gewezen op de belediging van het gerechtshof doordat men tijdens de aktie had geweigerd in te gaan op het gerechtelijk bevel.
De BNFL eiste een beslaglegging op het vermogen van Greenpeace. Dat vond ook de rechter te ver gaan. Zij/hij wees op het controversiele karakter van de zaak en op de integriteit van Greenpeace.
Bij een inbeslaglegging zou de organisatie niet meer bij hande zijn om vreedzaam aktie te voeren, iets wat ze toch zouden moeten doen, aldus de rechter.
In een reaktie op het vonnis zei Greenpeace dat 50.000 pond een harde klap is voor een miljeuorganisatie. Desondanks gaan ze door met hun akties tegen de radioaktieve lozingen in de Ierse Zee. Het schip is in de buurt gebleven.

WISE oxford / Puk van Meegeren

hullingen. De BNFL wilde niet uitsluiten dat nog meer radioaktief zeewier zou aanspoelen. Maar zij ontkende nadrukkelijk dat het hoge kankerpercentage onder kinderen ook maar iets met de opwerkingsfabriek te maken zou hebben. Een woordvoerder van BNFL zei dat yorkshire televisie, die de film uitzond,haar beschuldigingen baseerde op haar eigen, ongeldige bevindingen. Hij verwees verder naar de opvatting dat in kleine gebieden afwijkingen van het nationale kankerpercentage, zowel naar boven als naar beneden, te verwachten zijn.

De Britse regering is zich bewust van de groeiende onrust onder de bevolking naar aanleiding van de jongste ongevallen. Waarschijnlijk zijn de ministeries van milieu en van landbouw, visserij en voedsel al enige tijd bezig druk uit te oefenen op de regering om de hoeveelheid radioaktive lozingen vermin derd te krijgen. De laatste vijf jaar zijn er binnen de regering drie protesten geweest tegen de lozingen van caesium en plutonium in de Ierse zee. In 1982 maakte de regering aan BNFL bekend dat stoffen als plutonium 'zo snel moge lijk moeten worden gereduceerd'.
Verder heeft het ministerie van milieu een officieel onderzoek ingesteld naar de lozing van de Purex. Aan de hand van de uitslag zal worden bekeken of de BNFL voorschriften heeft overtreden.
In reaktie op het televisieprogramma maakte de regering bekend dat zij een onderzoek zou instellen naar het mogelijke verband tussen de kankerslachtoffers en de opwerkingsfabriek. Ook andere instanties, zoals de universiteit van Oxford zullen een onderzoek doen.

De milieubeweging vestigt opnieuw alle aandacht op Windscale, die allang de smerigste kerncentrale in Europa werd genoemd. Wetenschappers, politieke partijen, vakbonden en milieugroepen verhogen de druk op de regering om tot een onmiddelijke stopzetting van de radioaktieve lozingen te komen. De aktiegroepen willen dat de regering daarna alle lozingen verbied om zo een verdere besmetting van de Ierse zee te voorkomen.
De actiegroep in Barrow heeft opgeroepen tot regionale akties tegen Windscale. De eerste actie hielden ze al op 12 november, toen ze een vat met modder uit de buurt van Windscale op de stoep van Thatcher deponeerden. Er moesten experts bij te pas komen om de modder op te ruimen.

Volgens een lid van de actiegroep in Barrow zijn de lokale overheden erg ongerust over Windscale en de jongste ongelukken. De verzekering van de BNFL dat alles veilig is, heeft de zorgen niet weggenomen. Ook in plaatsen aan de westkust van Schotland, waar de zeestromingen uit de richting van Windscale langskomen, heerst ongerustheid over het aantal leukemiegevallen. Een onderzoek wat daar is ingesteld zal binnenkort worden afgerond.
Het komt de opwerkingsfabriek helemaal niet goed uit dat ze nu weer in een kwaad daglicht wordt gesteld.De BNFL had al problemen genoeg met de vertraging bij de bouw van een nieuwe fabriek voor de opwerking van splijtstofstaven uit lichtwaterreaktoren uit het buitenland. Het provinciale bestuur ligt dwars en weigert toestemming te geven voor de planning. Dit weerhoudt de BNFL er echter niet van om lucratieve contracten te sluiten met andere landen

Kinderen bij Britse kerncentrale hebben meer kans op kanker

Van onze correspondent

LONDEN — Kinderen die in de omgeving wonen van de Britse kerncentrale Windscale in Noord Engeland lopen tien maal zoveel gevaar om kanker te krijgen dan het gemiddelde Britse kind.

Dit blijkt uit onderzoekingen die in het dorp Seascale, anderhalve kilometer van de kerncentrale verwijderd, zijn gedaan. Het aantal kinderen dat aan leukemie lijdt is tienmaal zo hoog als het nationaal gemiddelde. Een televisiedocumentaire die deze week door de Yorkshire televisiemaatschappij zal worden uitgezonden toont aan dat in huizen, tien kilometer van de reactor verwijderd, dodelijk plutonium-stof is aangetroffen.

VK 13-10-83

voor de opwerking van hun splijtstofstaven. Deze staven worden nog steeds naar Windscale gebracht, waar ze in grote tanks worden opgeslagen. Ondertussen is de Magnox-reaktor, die het Britse afval opwerkt, toe aan een opknapbeurt, waarna ze weer tien tot vijftien jaar in bedrijf zal zijn. Een andere fabriek om vloeibaar caesium te reduceren, zal pas volgend jaar klaar zijn. Van deze fabriek is nog niet duidelijk of ze ook naar behoren zal werken.
De aktiegroep in Barrow heeft bekendgemaakt dat de afvalopslagtanks lekken.
Een ander gevoelig punt voor BNFL is een proces wat drieënveertig arbeiders hebben aangespannen waarin ze van BNFL bestralingscompensatie eisen.Wanneer de arbeiders kunnen aantonen dat zij een enorme hoeveelheid radioaktiviteit hebben opgelopen in de tijd dat zij in Windscale werkten, dan zal de BNFL daar verantwoordelijkheid voor moeten dragen.

WISE oxford

samengevat door Madeleen Helmer

De stand van de beweging

In het redaktioneel van de vorige Onderstroom kwam onder andere de 'stand van de beweging' aan de orde. En zowaar, er zijn reakties op gekomen. Allereerst in de dagbladpers. De inhoud van het redaktioneel werd gekoppeld aan een artikeltje van de binnenland-pagina over het aflasten van de 'landelijke aktiedag'. Trouw meldde "Afnemend animo voor het bestrijden van kernenergie" en De Gelderlander schreef "Aktie tegen kernenergie afgelast".
Maar ook één van onze abonnees is in de pen geklommen.En aangezien dat niet vaak voor komt, honoreren we dan meteen met plaatsing. Bennie benadrukt in z'n brief vooral de noodzaak van internationalisme in de strijd tegen kernenergie. De Werkgroep Kernenergie Zeeuws Vlaanderen leverde ook een bijdrage in over de stand van de beweging. Ze gaan in op de geruchten over een nieuwe kerncentrale. "Het is nu de tijd om te gaan nadenken wat wij dan zullen doen."

Internationale strijd

"Onderstroom nummer 5 bevat een redaktioeel waarin wordt opgesomd waarom de AKB zo geweldig is ingezakt. De konklusie is juist, het besluit om door te gaan idem.
Waarom nog eens nakauwen op een beweging die momneteel weinig kracht meer heeft en waar ik zelf in de praktijk nauwelijks nog aan deel neem? Het blijft zinvol om te begrijpen hoe ontwikkelingen in z'n werk gaan, hoe maatschappelijke bewegingen zich kunnen manifesteren en macht kunnen vormen.
Dat we macht hadden is zo klaar als een klontje. Zonder AKB was er nooit een moratorium geweest. Zonder AKB was er ook dit jaar een dumpingsschip vertrokken. In ons verzet hebben we steeds geprobeerd ook aan verbreding te werken, meer mensen te informeren, in je akties te betrekken. Dat leidt er op den duur toe, dat meer aanvaarde maatschappelijke organisaties je argumenten overnemen (zoals de PvdA). Dat haalt tegelijk je angel uit je kracht. De twee draaiende centrales krijgn we voorlopig niet dicht. Maar als het daarbij blijft, heeft de Nederlandse atoomlobby pech. Het idee van Van Ardenne om ons gas te ruilen tegen Belgische atoomstroom is sterk tegenspel.

De beweging is in verschillende landen nooit gelijkmatig ontwikkeld. Nu nekt ons die ongelijkmatige ontwikkeling , want dan was die belgische atoomstroom niet zomaar voorradig geweest.
Dat brengt me op een punt, wat ik gemist heb in het redaktie-stukje en dat daar toch zeker niet onbekend is. Vóór 1980 was de ontwikkeling van de AKB in Nederland sterk internationaal gericht. Mijn eerste demonstratie was op 24-9-'77 in Kalkar. Je voelde je verbonden met groepen in Frankrijk (Malville!), USA, Spanje, Oostenrijk (referendum). Dat internationalisme is naderhand behoorlijk verwaterd. Door ontwikkelingen die op zich goed waren: meer regionaal gaan werken, eigen akties gaan organiseren. In die regionalisering is naar mijn smaak het internationale karakter (besef en beleving) verloren gegaan. Terwijl toch juist de strijd tegen kernenergie essentieel internationaal is.
Volgens mij is het wegvallen van dat element zwaarder voor de aktie-malaise nu, dan dat er intern hevige konflikten bestonden over de te volgen lijn. Meningsverschillen over hoe het verder moet, zijn een gegeven binnen elke beweging die maatschappelijke eisen naar de toekomst stelt. Dat we ons binnen de AKB lieten verleiden door ordinaire ruzies en intriges is inderdaad van een ander karakter. Dat breekt het gemod. Maar voor meningsverschillen moet je niet bang zijn. Probleem de afgelopen jaren was meer dat de meningsverschillen teveel gingen over konkrete aktie-metoden en teweinig over achterliggende, vaak onuitgesproken, strategiese konsepten. Naar mijn smaak werden daardoor tegenstellingen te snel als onoverbrugbaar gezien, waarbij ik goed besef dat dat ook voor mezelf gold.

Enfin, Kalkar blijft zuigen en zuigen en daar hebben we geen antwoord op, de betrokkenheid bij velen is minder direkt. Meer woede op afstand.
Misschien moet de diskussie meer verlegd worden naar mogelijkheden en onmoglijkheden voor sociale bewegingen met minder of meer uitgesproken politieke aspiraties (basisbeweging, basisgroepen, autonomie) binnen het huidige Nederlandse politieke klimaat (incluis BMD).
En ruim 60% (BMD gegeven) van Nederland vindt kernenergie maar niks, waarvan drie-kwart zich aktief wil opstellen. Dat vindt wel een uitweg.
De weg is lang en soms staan er mooie bloemen langs de kant, die zijn het genieten waard."

Bennie Heesen

Nu denken, straks doen

"Kernenergie is op dit moment noch in de politiek noch in de media een heet hangijzer. Er is nog wel aandacht voor, maar niet zoals twee of drie jaar geleden. De reden daarvoor ligt voor de hand. De BMD heeft ten dienste van de

overheid als bliksemafleider uitstekend gefunktioneerd. Er lijkt een soort van 'wapenstilstand' gesloten te zijn tussen regering en 'oficieel erkende' kernenergietegenstanders als sommige politieke partijen, het LEK enzovoorts. Eind november, begin december '83 loopt die wapenstilstand af, als het eindrapport van de BMD klaar moet zijn.
Mede als gevolg van het minder aandacht besteden aan kernenergie van de media, is de publieke opinie over kernenergie zich voor ons negatief aan het ontwikkelen: minder mensen zijn tegen kernenergie dan twee of drie jaar geleden.
Bij allerlei aktiegroepen is een matheid, een moedeloosheid ontstaan. Sommige groepen hebben zich zelf opgeheven of bestaan nog slechts op papier. Veel mensen hebben niet in de gaten dat de strijd tegen kernenergie er één is van lange adem. Veel mensen ook zijn het diskussieren, praten en nog eens praten beu. Na Dodewaard '81 zijn ze afgehaakt. Velen ook hebben zich nu geworpen op de kernbewapening, wel een heet hangijzer, waarbijzij kernenergie al dan niet tijdelijk laten liggen. Door het verdiepen van de ekonomiese krises, tenslotte, hebben veel mensen andere prioriteiten gekregen: het vechten tegen de eigen financiele problemen, tegen de bezuinigingen enzovoorts. Dat al deze problemen, -kernenergie, kernbewapening, ekonomiese krises- samenhangen, daar wil ik hier niet op in gaan, maar dat mag duidelijk zijn.

We hebben nu een regering die prokernenergie is. Op Prinsjesdag liet Van Ardenne weten dat de bouw van een derde kerncentrale nodig is. Hij zei daarbij de uitkomst van de BMD af te willen wachten.
Voor de Werkgroep Kernenergie is het duidelijk dat we niets moeten afwachten: geen BMD en geen Van Ardenne.
Als de BMD onverhoopt positief voor ons mocht uitvallen, dan nog is niet te zeggen hoe de regering en het parlement zullen reageren. Evengoed kan een derde kerncentrale besteld worden.

De gehele AKB mag niet pas reageren als het eenmaal zover is. Het is nú de tijd om te gaan nadenken wat wij dán zullen doen. Met andere woorden: reeds nu moeten we ideeen ontwikkelen hoe wij ons gaan verzetten als er een derde kerncentrale komt. Vanzelfsprekend mag dit niet ten koste gaan van onze huidige strijd tegen alles wat met kernenergie te maken heeft. Die zaken moeten in elkaars verlengde liggen.
Het lijkt ons dat het nu nog niet de tijd is een gestruktureerd overleg over het voorgaande te starten. Beschouw deze brief maar als een herinnering dat we de zaken in de gaten moeten houden; dat we nu al ideeen moeten ontwikkelingen, zodat we straks niet met lege hoofden staan. Wanneer de tijd daar is, willen wij van de Werkgroep Kernenergie Zeeuws-Vlaanderen proberen met zoveel mogelijk anti kernenergiegroeperingen een bijenkost te houden om de ideeen te inventariseren en om te kijken wat we gaan doen. Een idee zou bijvoorbeeld kunnen zijn: het bezetten van het bouwterrein van de nieuwe kerncentrale en er onze eigen samenleving inrichten! Denk er eens over. 'Alleen eenheid brengt ons de overwinning'. "

namens de werkgroep,

Toine Huijsmans

RECENSIE

Nederland en de bom

Dave van Ooijen/ Thijs de la Court
"Nederland en de bom. The french connection"
Oktober 1983. Uitgave WISE. 24 blz.

Nederland bouwt mee aan Kalkar in de BRD en de Super Phenix in Frankrijk. Via deze weg heeft ons land zich bovendien verplicht tot levering van het daarvoor noodzakelijke plutonium. Weinig nieuws voor zover. De Fransen komen er nu openlijk voor uit dat de Super Phenix inhet bijzonder, en de kweekreaktoren in het algemeen een (vooral) militaire toekomst hebben: kernwapens. Voor de elektriciteitsproduktie zijn ze in ieder geval nog niet interessant.
Dit is heel in het kort de inhoud van 'Nederland en de bom'. De boodschap die erachter schuilgaat is een oproep tot bundeling van krachten van de derde-wereld-beweging, de anti-kernenergie-beweging en de vredesbeweging. Voor de derde-wereld-beweging speelt dit ook gezien de aanhoudende en vernietigende franse atoomproeven in Polynesië.
Het boekje is bedoeld voor de meer geinteresseerden uit deze bewegingen. Geen ellelange verhalen: kort en bondig passeren de onderwerpen de revue. In hoofdstuk 1 "het nukleaire tijdperk" wordt eenvoudig uitgelegd wat een kernbom is en welk uranium of plutonium daarvoor nodig is. Dit is het bekende verhaal van de neutronen, protonen, isotopen, U-235, U-238. (eigenlijk teveel naar mijn smaak; het boekje heeft de pretentie een groot publiek te moeten aanspreken en mag m.i. in dat geval de natuurkundige termen missen, JB).
Hoofdstuk 2 bekijkt het "Nederlands atoomprogramma" en de linken die er van daar uit liggen naar: de UCN-fabriek te Almelo (en de internationale overkoepeling URENCO) met de spionagepraktijken van de pakistaanse atoomgeleerde Kahn en de omstreden levering van Uranium naar Brazilië. In dit hoofdstuk komen daarna de nederlandse verplichtingen aan bijvoorbeeld Kalkar en de Super Phenix aan bod. De schrijvers berekenen via deze verplichtingen dat er zeker 410 kilo plutonium, óf rechtstreeks (Borssele naar Cogema) óf indirekt (Kalkar naar Super Phenix) aan Frankrijk wordt geleverd.
In hoofdstuk 3 wordt een beeld gegeven van de franse atoommacht. Het wordt al snel duidelijk dat alleen nog het 'vreedzame' franse atoomprogramma de ambitieuze (en tevens verfoeilijke) fransę militaire plannen kan helpen realiseren. Dat wordt vervolgens ook bevestigd, met onder andere verwijzingen naar citaten uit stukken en jaarverslagen van de franse elektriciteitsmaatschappij EDF.
In "intenationale kontrole" citeren de schrijvers Van Aardenne en Van den Broek die vergeten dat er naast Plutonium dat gebruikt wordt en dat onder kontrole schijnt te staan, er ook Plutonium in kweekreaktoren 'gevormd' wordt. Over kontrole bij 'gevormd' Plutonium wordtdoor de bewindslieden neit gerept. Frankrijk kan haar gang gaan en geen nederlandse bewindsman die kan ontkennen wat er aan de hand is.
Het slot van het boekje is een oproep aan de in het begin genoemde maatschappelijke bewegingen de handen in elkaar te slaan om deze ongezonde ontwikkeling tegen te gaan. Nederland heeft de 'politieke en morele' plicht hier een stokje voor te steken, aldus de schrijvers.
Voor mij persoonlijk heeft het boekje één echt gemis. Het enige argument dat publiekelijk ten gunste van het meedoen aan Kalkar staande wordt gehouden is dat we niet meer onder (vroeger aangegane) verplichtingen uit kunnen. Dat is lariekoek en valt met argumenten te weerleggen. Echter, de schrijvers roeren dit niet aan.
Een reaktie kan namelijk zijn: jullie hebben helemaal gelijk, maar we zitten er nu eenmaal aan vast. Die gedachte moeten we keer op keer ontzenuwen.

Johan Bakker

Wat bedoelt u nou precies...?

"Wanneer we de resultaten van de landelijke opiniepeilingen overzien dan valt op dat de vragen in het algemeen vrij oppervlakkig zijn. (...) Daardoor zijn resultaten vaal globaal en vluchtig, en onderhevig aan toevallige invloeden", konstateren de schrijvers/sters van het ECN-rapport. Ze willen het zelf uiteraard beter doen.
Voor zover ik het kan overzien is dat inderdaad gelukt. De onderzoek(st)ers volstaan niet met enkele vluchtige vragen (bv 'bent u voor of tegen kernenergie?'). Integendeel, de enquete beslaat maar liefst 30 bladzijden; ieder interview duurde ongeveer anderhalf uur. De vragenlijst is zo lang geworden, omdat men niet alleen in de houdingen over kernenergie, kolen en wind op zich geinteresseerd was. De onderzoek(st)ers wilden tevens de achtergronden van de attitudes weten. Zodoende is er onder meer gevraagd naar de veronderstellingen die mensen hebben over de gevolgen van kernenergie en hoe ze die gevolgen waarderen.
Een tweede voorwaarde voor een gedegen opinieonderzoek is de representativiteit. Vormen de respondenten een goede afspiegeling van de Nederlandse bevolking? Volgens de onderzoek(st)ers wel:

"De steekproef is representatief voor de Nederlandse bevolking. De steekproef (vormt) een goede afspiegeling van de Nederlandse bevolking wat betreft de aspekten geslacht, leeftijd, regionaal gebied en urbanisatiegraad". (blz 120) In totaal zijn 1112 mensen geinterviewd (moet je nagaan hoe duur zo'n onderzoek is!). Bij een steekproef van zo'n omvang zijn de gevonden percentages zeer betrouwbaar (mits we aannemen dat de steekproef inderdaad representatief is).
Een nadeel van het meeste opinieonderzoek is het eenmalige karakter. Slechts op één moment in de tijd, in dit geval van eind september tot half oktober 1982, worden de meningen gepeild. Het gevaar bestaat dat door een opmerkelijke gebeurtenis vlak voor het verzamelen van de gegevens de meningen tijdelijk verschoven zijn. De uitslag van de opiniepeiling zou daarmee niet zuiver zijn. In dit onderzoek lijkt me dit geen probleem, omdat de diskussie over kernenergie al lange tijd gevoerd wordt. Hierdoor zijn de meningen vrij duidelijk uitgekristaliseerd. Een éénmalige gebeurtenis heeft dan minder invloed.
Op basis van deze overwegingen lijkt mij het ECN-onderzoek redelijk betrouwbaar. De resultaten die deze studie heeft opgeleverd komen in het onderstaande aan de orde.

"Een meerderheid van de Nederlandse bevolking wil geen kernenergie". In de diskussie rondom kernenergie is dit een van de vele argumenten die tegenstand(st)ers de laatste jaren gebruiken. Waarop baseren zij zich? Is er inderdaad sprake van een meerderheid tegen kernenergie? Hoeveel mensen spreken zich uit voor de sluiting van Dodewaard en Borssele?
Onlangs is het lijvige eindverslag verschenen van een opinie-onderzoek over kernenergie, dat is opgestart door het Energie Studie Centrum (een onderdeel van het Energieonderzoek Centrum Nederland ECN) (1). Bij een 1000-tal Nederlanders is in oktober 1982 de mening gepeild over energie uit kolen, wind en uranium. In dit artikel wil ik enkele resultaten van dit onderzoek presenteren, die betrekking hebben op de houding van de bevolking ten aanzien van kernenergie.
Tegelijkertijd wil ik ingaan op de waarde van opinieonderzoek in het algemeen en dit in het bijzonder. Opiniepeilingen zijn een glibberige zaak. De uitkomsten hangen af van wie je interviewt en met welke vragen. Dit wil ik illustreren door af en toe de gegevens van het ECN-onderzoek te vergelijken met een onderzoek dat in vrijwel dezelfde periode is uitgevoerd in opdracht van de Stuurgroep Brede Maatschappelijke Diskussie. (2)

veronderstellingen

Hoe groot acht men de kans dat de ruime toepassing van kernenergie bepaalde gevolgen met zich mee brengt? Eén kluster omvat de gevolgen van dagelijks funktioneren. "Ruime toepassing van kernenergie wordt sterk verbonden met angstgevoelens onder de bevolking en met dumping in zee van radioaktief afval (hetgeen sterk negatief wordt geevalueerd). Ook proliferatie van kernwapens, opslag van afval in zoutkoepels en economische afhankelijkheid van ons land van landen met grote voorraden uranium zijn gevolgen die door een meerderheid van de respondenten (zeer) waarschijnlijk worden gevonden. (blz 175) Een andere groep veronderstellingen omvat gevolgen voor gezondheid en miljeu bij disfunktioneren. Het aantal mensen dat dit soort gevolgen (zeer) waarschijnlijk acht, is wat kleiner dan bij de gevolgen bij dagelijks funktioneren. Doch bij andere vragen wordt duidelijk dat een hoog percentage van de bevolking het zeer waarschijnlijk acht dat de ruime toepassing van kernenergie lijdt tot zeer ernstige ongelukken (zoals een grote gebiedsvergifteging en genetische afwijkingen). Volgens de onderzoek(st)ers "kan worden vastgesteld dat deze kansschattingen zeer veel hoger zijn dan de uitkomsten van de technische risico-analyses, ook van de meest pessimistische." (blz 178) Psychologisch gezien is het katastrofale karakter van de risico's belangrijk.
En dan de voordelen van de toepassing van kernenergie. Slechts weinig mensen vinden voordelen waarschijnlijk. Ook een veel gehoord argument pro kernenergie, namelijk de lage kostprijs per kilowattuur, wordt slechts door een kleine groep gesteund. Daarentegen zien vrij veel mensen kernenergie als een onuitputtelijke energiebron, die ons onafhankelijker maakt van fossiele brandstoffen. Een ander veel genoemd voordeel is de vooruitgang van 'de wetenschap' door het toepassen van kernenergie.
De respondenten moesten alle genoemde gevolgen ook nog eens evalueren. Het moge duidelijk zijn dat allerlei nare ongelukken door zeer veel mensen uitermate negatief gevonden worden. Een paar gegevens zijn toch opvallend. Men wijst het dumpen van radioaktief afval

in zee in grote meerderheid af (88% negatief; en 6% positief), maar men is iets verdeelder over de opslag van afval in zoutkoepels (58% negatief; 24% positief). Kennelijk zien de voorstanders van kernenergie dumping niet, maar opslag in zoutkoepels wel als een oplossing voor het afval. Verder vond één van de vijf mensen het positief (!) wanneer er een ongeluk gebeurt met een kerncentrale waardoor d-ze geruime tijd moet worden stilgelegd. Deze mensen bleken iets ekstremere tegenstanders te zijn dan gemiddeld. Mogelijk wensen een aantal AKB-ers nog meer hard bewijs voor hun stelling dat kernenergie onaanvaardbare risico's met zich mee brengt. Of denken ze dat een kerncentrale die slit ligt (ook al is het door een ongeluk) minder kwaad kan dan die in bedrijf is.

voor of tegen

"De meerderheid van de Nederlandse bevolking wil geen kernenergie". Wat zegt dit onderzoek over deze bewering? In de enquete is gevraagd naar de houding tegenover de ruime toepassing van kernenergie (ruim is gedefinieerd als 30% van de elektriciteitsopwekking). Allereerst moest je je mening inschalen op drie aspekten: slecht - goed; onaantrekkelijk - aantrekkelijk; onverstandig - verstandig. De antwoorden op deze drie items samen leveren hetvolgende beeld op.

"Houding over de ruime toepassing van kernenergie"

positief	26%	aanvaardbaar	41%
neutraal	13%	geen antwoord	2%
negatief	61%	onaanvaardbaar	57%

Er is inderdaad sprake van een meerderheid tegen kernenergie, maar dan ten opzichte van de ruime toepassing ervan. Een bijna even grote groep (57%) vindt atoomenergie op grote schaal ook omaanvaardbaar. Een grote minderheid vindt het wel aanvaardbaar. Mensen met een neutrale houding vinden kernenergie op ruime schaal wel aanvaarbaar. Er zijn zelfs een paar mensen met een negatieve attitude tegenover groots gebruik van atoomenergie en dit desondanks aanvaardbaar vinden.
Overigens blijkt uit de analyse van de gegevens dat de variatie in de attitudescore (positief-neutraal-negatief) vrij goed verklaard kan worden uit de veronderstellingen die de respondenten hanteren over kernenergie. Bijvoorbeeld mensen die veel voordelen zien in kernenergie en weinig nadelen, staan er ook positief tegenover. Dit pleit voor het onderzoek, want het geeft aan dat de meting van de attitude niet uit de lucht komt vallen.

Het BMD-onderzoek, waarvan de 1500 interviews in juni '82 zijn afgenomen, komt met andere resultaten over de aanvaardbaarheid van en de houding over kernenergie.

"Aanvaardbaarheid van een energiebeleid waarin plaats is ingeruimd voor kernenergie"

zonder meer aanvaardbaar	19%
aanvaardbaar onder voorwaarden	51%
onaanvaardbaar	24%
geen mening	6%

Hoe komt het dat hier zo weinig mensen zich ondubbelzinnig uitspreken? Vinden de meeste Nederlanders kernenergie dan toch aanvaardbaar? De BMD-onderzoekers geven zelf gedeeltelijk antwoord. "(Uit de gegevens) blijkt, dat het grootste deel van de ondervraagden (57%) zich niet duidelijk voor of tegen een dergelijk energiebeleid kan uitspreken. Iets meer dan de helft stelt voorwaarden. Voorwaarden die vooral blijken te liggen op het terrein van de veiligheid en in tweede instantie op het terrein van het radioaktief afval." (blz 58) Even verder melden de onderzoekers dat er echter weinig vetrouwen is dat aan deze voorwaarden spoedig zal worden voldaan. Bijvoorbeeld acht van de tien mensen denken dat er niet snel een oplossing zal komen voor het afval. De onderzoekers konkluderen dan ook: "In dat licht bezien zal de kwalificatie 'beleid aanvaardbaar onder voorwaarden' vaker een gematigd negatieve dan een gematigd positieve opstelling inhouden." (blz 60) De omschrijving 'aanvaardbaar onder voorwaarden' heeft echter eerder een positieve dan een negatieve bijklank. Ik vind de presentatie van de gegevens over de mate van aanvaardbaarheid dab ook zeer verwarrend in het BMD-onderzoek.

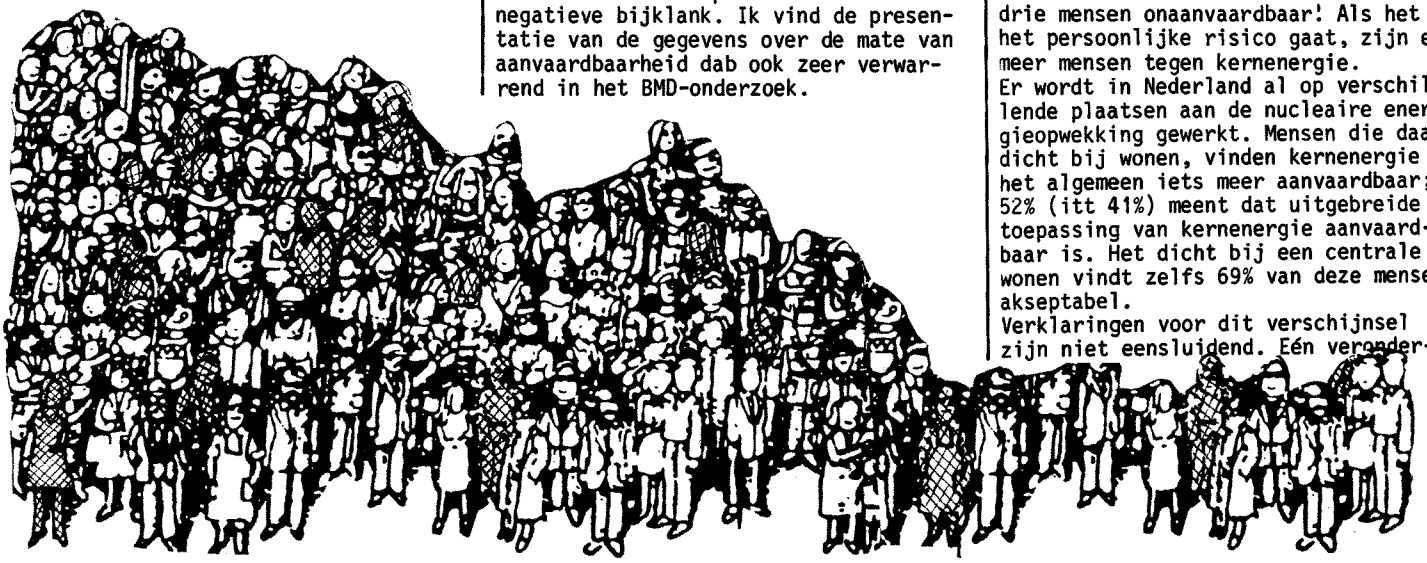

Hetzelfde geldt in nog sterkere mate voor de resultaten over de houding tegenover kernenergie, die in de studie van de BMD naar voren komen.

"Houding tegenover kernenergie"

positief	15%	(26%)
neutraal	31%	(13%)
negatief	54%	(61%)

De percentages tussen haakjes komen uit het ECN-onderzoek en hebben betrekking op de ruime toepassing van kernenergie. Hoe zijn de verschillen, vooral bij 'neutraal' erg groot, te verklaren? De ondervraagden moesten hun houding over kernenergie kenbaar maken aan de hand van vier aspekten: veiligheid, nilieurisico's, prijs en afhankelijkheid van het buitenland. De opvatting over kernenergie werd vervolgens bepaald door een ongewogen optelling van de antwoorden. Dit is niet geoorloofd, want "het grootste gedeelte van de ondervraagden wil in een toekomstig energiebeleid het meeste gewicht toekennen aan de aspekten veiligheid en milieu. Men stelt deze duidelijk boven de aspekten prijs en afhankelijkheid." (blz xvi) En kernenergie scoort juist op veiligheid en milieurisico's erg negatief. Een gewogen constructie zal daarom tot andere resultaten leiden: minder respondenten met een neutrale houding. Het fraaie is nu dat de onderzoekers zelf tot de zelfde konklusie komen. "Het hoeft geen nader betoog, dat aan deze indeling slechts relatieve waarde kan worden toegekend." (blz 55) Waarom presenteren ze het dan in godsnaam nog?

eigen risico

De invloed van de vraagstelling wordt nog eens onderstreept als er in het ECN-onderzoek gevraagd wordt naar persoonlojk risicodragend gedrag. Wat is uw houding tegenover het wonen op minder dan 15 km afstand van een kerncentrale? Slechts weinig mensen hebben een positieve houding tegenover het wonen dicht bij een kerncentrale (niemand vindt het een verstandig idee); ongeveer drie-kwart staat er negatief tegenover. Om zelf dicht bij een kerncentrale te wonen vinden twee van de drie mensen onaanvaardbaar! Als het om het persoonlijke risico gaat, zijn er meer mensen tegen kernenergie.
Er wordt in Nederland al op verschillende plaatsen aan de nucleaire energieopwekking gewerkt. Mensen die daar dicht bij wonen, vinden kernenergie in het algemeen iets meer aanvaardbaar; 52% (itt 41%) meent dat uitgebreide toepassing van kernenergie aanvaardbaar is. Het dicht bij een centrale wonen vindt zelfs 69% van deze mensen akseptabel.
Verklaringen voor dit verschijnsel zijn niet eensluidend. Eén veronder-

stelling is gewenning: omwonenden zién de centrale, het komen en gaan van de werknemers en de dagelijkse routine rond de centrale. Daardoor raken ze er aan gewend en verdwijnt veel van de angst. Een andere verklaring wijst op de reductie van de cognitieve dissonantie. Mensen die dicht bij een centrale wonen, kunnen twee gedachten hebben ('cognities') die niet met elkaar stroken ('dissonant zijn'). "Het is hier gevaarlijk" en "toch woon ik hier". Ze kunnen deze dissonantie opheffen door of te verhuizen (maar dat gaat niet zo eenvoudig) of door hun mening aan te passen: kernenergie is niet zo heel gevaarlijk. Tenslotte kan het ook nog zo zijn dat kerncentrales met opzet gebouwd zijn in de meer gezagsgetrouwe gebieden, waar de beleidsmakers niet zo'n grote oppositie verwachten.

afschaffen

Een gedetailleerder beeld van de mening van de Nederlandse bevolking over kernenergie geeft het antwoord op de in de enquete gestelde vraag 'wat zou u bij een referendum stemmen?'. In de antwoordmogelijkheden wordt namelijk een onderscheid gemaakt tussen 'tegen uitbreiding' en 'voor afschaffing van kernenergie'.

"Stemintentie bij een referendum"

voor uitbreiding kernenergie	9,7%
tegen uitbreiding, maar voor handhaving bestaande centrales	33,3%
voor afschaffing kernenergie	36,8%
ik zou niet stemmen	9,3%
weet niet	11,0%

Wanneer de niet-stemmers (waaronder in verhouding veel ouderen en mensen met een lage opleiding) en diegenen die het niet weten buiten beschouwing worden gelaten, dan is de uitslag van het 'schaduwreferendum': 12% voor uitbreiding; 42% voor handhaving, tegen uitbreiding; en 46% voor afschaffing van kernenergie.
Het is opmerkelijk dat weinig mensen voor uitbreiding zouden stemmen, terwijl toch één-vierde een positieve houding heeft ten opzichte van de ruimere toepassing van kernenergie. De onderzoek(st)ers menen dat deze discrepantie "kan voortkomen uit de idee dat de stroomvoorziening geen of niet veel uitbreiding behoeft of dat er nog aantrekkelijkere alternatieven bestaan." (blz 286)
De sluiting van Dodewaard en Borssele geniet brede ondersteuning, uiteraard van mensen met een negatieve houding tegenover kernenergie. Ook zijn er vrij veel mensen die de kernenergie-optie niet in z'n geheel willen verwerpen. Ze houden er een neutrale of gematigd negatieve mening op na. Bijvoorbeeld de grote gevaren van kernenergie wel onderkennen, maar tevens vinden dat kernenergie eigenlijk nodig is om te besparen op fossiele brandstoffen. "Er zijn veel respondenten die de nadelen èn de voordelen allebei laag of allebei hoog beoordelen." (blz 282) Ze kiezen voor een beperkt gebruik van kernenergie, omdat ze nog niet weten of ze de voor- of de nadelen het zwaarst zullen laten wegen. Misschien dat door de AKB nog meer benadrukt moet worden dat kernenergie niet alleen gevaarlijk is, maar ook niet nodig is bij een ander energiebeleid. Dat het energetisch rendement niet zo groot is. Dat ook het uranium op zal raken. Dat de wetenschap niet met oplossingen zal komen. Kortom, dat kernenergie inderdaad een doodlopende weg is, waar geen voordeel uit te halen valt.

andere resultaten

Ook in het BMD-onderzoek kwam de kwestie van het sluiten van Dodewaard en Borssele naar voren. Volgens deze gegevens acht een kwart van de bevolking het wenselijk dat de huidige kerncentrales worden gesloten en dat het verboden wordt om nog nieuwe te bouwen.
In het ECN-onderzoek waren er aanzienlijk meer voorstand(st)ers van afschaffing van kernenergie.
Het verschil zit volgens mij in de soort vraagstelling. In de BMD-enquete worden zes maatregelen genoemd. Welke van deze maatregelen (meerdere antwoorden mogelijk) vindt u wenselijk? Drie van de zes gepresenteerde maatregelen suggereren dat (in de toekomst) een oplossing van problemen met kernenergie tot de mogelijkheden behoort: "geen nieuwe bouwen voordat veiligheidsproblemen door onderzoek zijn opgelost"; "betere maatregelen ten aanzien van de veiligheid van kerncentrales"; en "grote bedragen bestemmen voor onderzoek en ontwikkeling op het gebied van kernenergie". Door deze suggestie van oplosbaarheid van problemen kiezen minder mensen het radikale standpunt van afschaffing van kernenergie. Ze nemen daarentegen makkelijker een afwachtende houding aan. Geen afschaffing, maar ook geen uitbreiding totdat de veiligheid beter gegarandeerd is.
Bij het schaduw-referendum moesten mensen duidelijker kiezen (slechts één antwoord mogelijk). Het werd in het midden gelaten of de problemen van kernenergie wel of niet oplosbaar zijn. Mijns inziens geeft het ECN rapport hierdoor een zuiverder beeld.

Wederom blijkt uit de vergelijking dat opiniepeilingen een glibberige zaak zijn. Wie zijn er geinterviewd? Welke vragen zijn er gesteld? Hoe zijn de gegevens geanalyseerd en gecombineerd? Antwoorden op deze vragen zijn nodig om de waarde van de gevonden percentages in te kunnen schatten. Een percentage op zich zegt nog niet zo veel, maar toch gaan deze getallen vaak een eigen leven leiden.

meerderheid

Ook uitspraken gaan echter wel eens een eigen leven leiden. Immers, de AKB verkondigt al enige jaren dat de meerderheid van de bevolking geen kernenergie wil. Als je op de gegevens van het ECN-onderzoek af gaat, is deze uitspraak niet helemaal juist: een meerderheid van de Nederlandse bevolking wil geen uitbreiding van kernenergie. Die meerderheid is ruim. Slechts weinig mensen spreken zich uit voor uitbreiding van kernenergie. Het bouwen van nieuwe kerncentrales (er zijn geruchten dat er plannen voor in de maak zijn) zal weinig steun krijgen.
In de publieke opinie gaat de strijd niet zozeer om het wel of niet uitbreiden, maar over al dan niet afschaffen. Een grote minderheid van de Nederlandse bevolking wil helemaal geen kernenergie, en een vrijwel evengrote minderheid wil de optie van kernenergie openhouden door de bestaande centrales te laten funktioneren.
De AKB maakt zich onnodig kwetsbaar door te blijven beweren dat 'de meerderheid geen kernenergie wil'. Enerzijds omdat het onterecht suggereert dat de strijd in de publieke opinie gestreden is, terwijl blijkt dat er nog het nodige werk ligt. Met name het feit dat kernenergie bij een ander energiebeleid onnodig is, verdient meer aandacht. Anderzijds maak je je kwetsbaar, omdat zo'n bewering vrij makkelijk te weerleggen is.
Ik ben er voor om het argument van de publieke opinie in zijn juiste proporties te gebruiken. Er zijn immers redenen te over om tegen kernenergie te pleiten.

Puk van Meegeren

Noten:
(1) De beleving van energierisico's, C. Midden, D. Daamen en B. Verplanken. Uitgegeven door het Energie Studie Centrum onder nummer ESC-26. Dit rapport is gratis te bestellen bij het ECN.
(2) Bijlage 10 'opinieonderzoek' van "Het tussenrapport" van de Stuurgroep B.M.D., 1983

Transport

Wat de vara niet liet zien

Vier vrachtwagens met in totaal vijftigduizend kilo uraniumhexafluoride vertrokken dinsdag 29 november uit de haven van Rotterdam richting Almelo. De vrachtwagens waren in de nacht daarvoor overgevaren uit Engeland. Tegen de middag stonden ze stil tussen Amersfoort en Apeldoorn. Zo'n 150 mensen uit basisgroepen en anti-militaristen blokkeerden het transport. Niet omdat dit nu zo'n bijzonder transport was. Integendeel deze transporten vinden twee keer per week plaats. De blokkade was bedoeld om dit sluipende vervoer, dat een belangrijk deel van de atoomindustrie, de UCN in Almelo, draaiende houdt, aan te pakken en onder de aandacht te brengen.

De voorbereidingen van deze goedgeslaagde aktie begonnen al een klein jaar geleden toen een groep uit Amsterdam zich op de transporten met radioaktief materiaal wierp. Deze transportengroep bestaat voor een groot deel uit mensen die ook al aktief waren bij de akties tegen de laatste afvaldumpingen in zee. Het afgelopen jaar hebben zij informatie verzameld en regelmatig langs de verschillende routes gepost om ze in kaart te brengen. Eind augustus hadden ze genoeg materiaal bij elkaar om een blokkade te organiseren. In het geheim zijn zo'n 220 mensen bij de voorbereiding en uitvoering van de aktie betrokken geweest.
Met de aktie maakte de transportengroep ook de verzamelde gegevens van het afgelopen jaar openbaar. Deze zijn gebundeld onder de titel 'Overzicht van nucleaire transporten door Nederland. De relatie daarmee met de kernwapenindustrie en in Namibië gewonnen uranium', en is in Amsterdam verkrijgbaar. De hele tekst is ook afgedrukt in de jongste AFVAL.De informatiemap is niet zo leesbaar, maar wel goed te gebruiken door diegenen die zich met de transporten willen bezighouden.

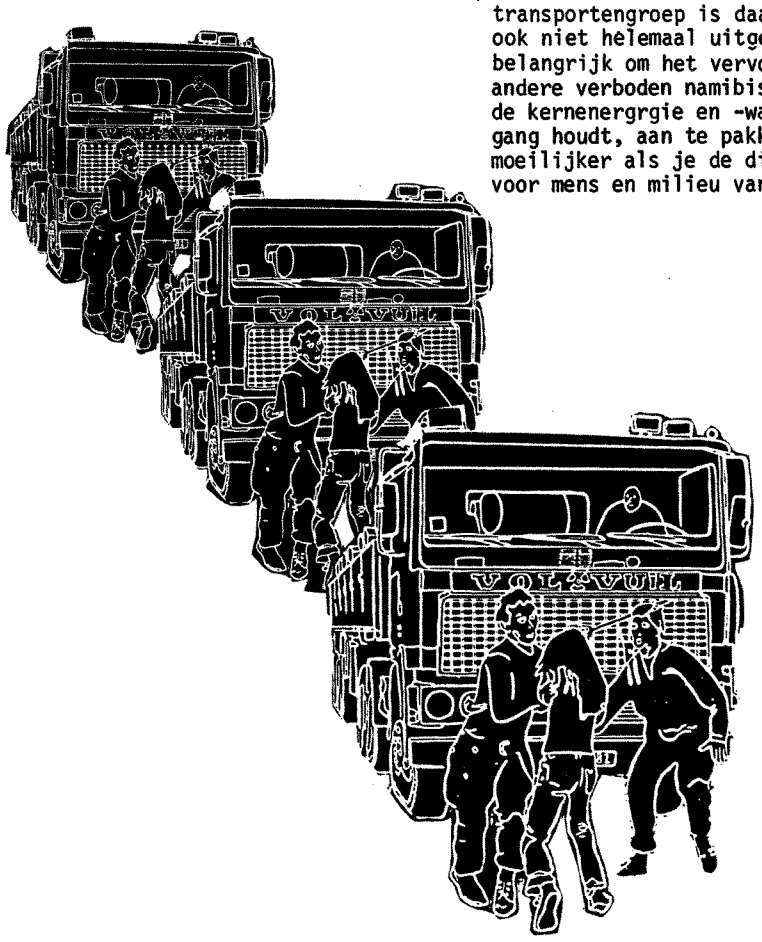

twee poten

Wat opvalt als je de map doorleest is dat de informatie een beetje op twee poten hinkt. Dat komt vooral omdat de groep ervoor gekozen heeft álle transporten met radioaktief materiaal onder de loep te nemen, van isotopen voor medisch gebruik tot uranium en splijtstofstaven.
Deze transporten zijn echter moeilijk onder een noemer te brengen en de transportengroep is daar volgens mij ook niet helemaal uitgekomen. Het is belangrijk om het vervoer met onder andere verboden namibisch uranium, dat de kernenergrgie en -wapenindustrie op gang houdt, aan te pakken. Het wordt moeilijker als je de direkte risico's voor mens en milieu van deze transporten aan wilt kaarten. Je kunt je al helemaal afvragen wat je nu tegen het vervoer van isotopen voor medisch gebruik in kunt brengen, behalve wanneer dit onzorgvuldig zou gebeuren.De transportengroep heeft daar (nog) geen duidelijk standpunt over ontwikkeld en zich beperkt tot het in kaart brengen van de diverse transporten, waarbij de nadruk valt op het vervoer dat in verband staat met de atoomindustrie.
Het zwaartepunt van de inventarisatie ligt bij de UCN in Almelo. Het uranium dat in Almelo verrijkt wordt komt uit Namibië, Niger, Zuid-Afrika, Canada, de VS en Australië. De voor een groot deel dubieuze herkomst is niet precies te achterhalen omdat het via allerlei omwegen in Nederland terecht komt. Voordat het uranium in Almelo verrijkt wordt is het tot hexafluoride gemaakt in het Britse Springfields. Na de verrijking gaat het spul naar splijtstofstavenfabrieken in Dessel (belgië), Pierlatte (Frankrijk), Lingen en Hanau in Duitsland en Springfields in Engeland. De splijtstofstaven worden gebruikt in Britse, Duitse en Nederlandse kerncentrales. De transporten van en naar Almelo worden uitgevoerd door gewone vrachtwagens,(nog) zonder escorte.

samenwerking

De transportengroep geeft aan dat rond de UCN goede samenwerkingsmogelijkheden liggen tussen de anti-apartheidsbeweging, vanwege het uranium uit Namibië en Zuid Afrika, de anti-kernenergiebweging (dat spreekt voor zich) en de vredesbeweging vanwege het direkte of indirekte gebruik van verrijkt uranium voor kernwapens. Een suggestie waarmee verder gewerkt kan worden.

Ook de aktiviteiten van de ECN in Petten komen in de informatiemap uitvoerig aan bod. Het is interessante informatie al doet zich bij de ECN veel meer dan bij de UC de vraag voor of het aanpakken van de transporten (die veel onregelmatiger plaatsvinden) het effektiefste middel is om de nucleaire aktiviteiten in Petten te stoppen.
In ieder geval biedt het werk van de groep in Amsterdam mogelijkheden genoeg om mee verder te gaan. De aktie van 29 novenmber zat in ieder geval goed in elkaar, en verdient het niet om als prikaktie de geschiedenis in te gaan.

Voor de informatiemap en aktie-ideeën kun je terecht bij:
postbus 14710
1001 LE Amsterdam

Madeleen Helmer

BREDE MAATSCHAPPELIJKE DISCUSSIE

U, energie en de toekomst.

De Brede Maatschappelijke Diskussie is (bijna) afgerond. Het eindverslag laat nog even op zich wachten, maar de resultaten sijpelen al langzaam door. Volgens de laatste opgave verschijnt het eindrapport half januari.
Het hele inspraakcircus heeeft de AKB lang bezig gehouden. Moet je wel of niet mee doen en zo ja, op welke manier? Kunnen we niet op een taktiese manier gebruik maken van de subsidies? Wat is het effekt van de BMD? Vandaar dat Onderstroom haar eerste tema wijdt aan de Brede Maatschappelijke Diskussie. Het eerste artikel zet alles nog eens op een rij: het ontstaan, de kritiek en hoe het verder verliep. Daarna wordt ingegaan op de plannen op gebied van energiepolitiek die er tijdens de BMD (grotehdeels in stilte) zijn gesmeed. De plannen met betrekking tot het radioaktief afval worden ekstra belicht in een derde artikel. Tenslotte de vraag: wie skoort er na de BMD?

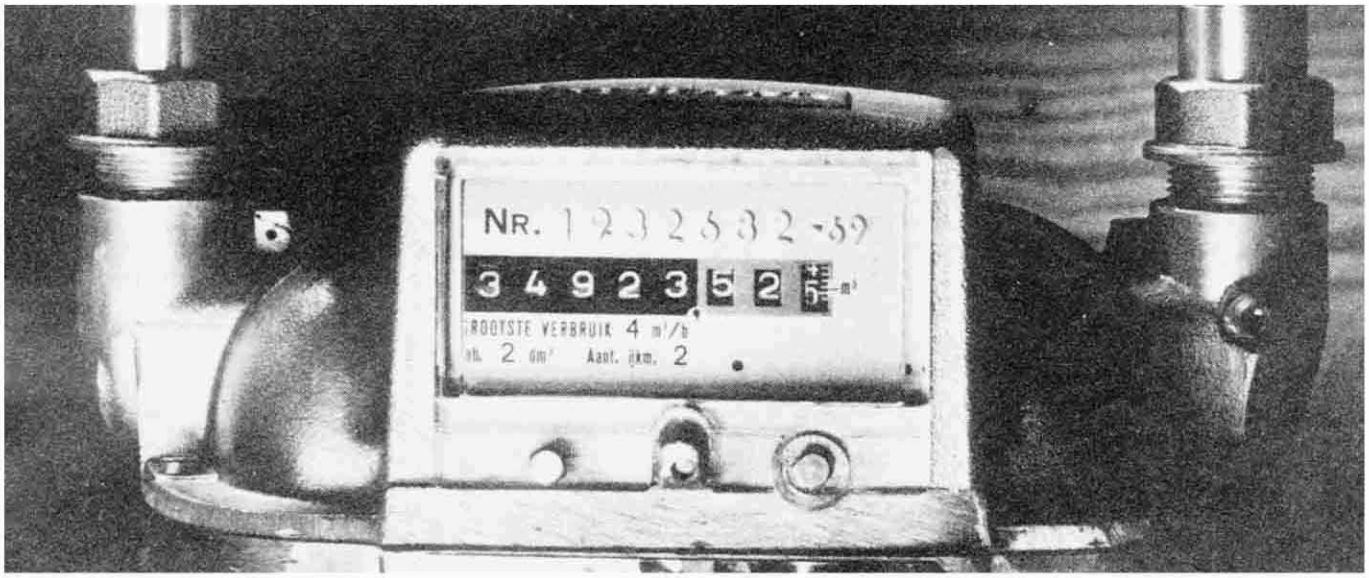

Een inspraakcircus op tournéé

De belangstelling voor energie uit atoomkernen ontstaat in Nederland in de jaren vijftig. Om geen technologiese achterstand op te lopen en om via de produktie van kernenergie een sterke ekonomiese positie op te bouwen worden aan het eind van die jaren nederlandse ingenieurs naar Amerika gestuurd om bij General Electric het vak te leren. Als gevolg daarvan kan in 1965 begonnen worden met de eerste eksperimentele kerncentrale in Nederland. Die staat nu vanaf 1968 in Dodewaard te draaien. In 1969 besluiten de elektriciteitsbedrijven tot de bouw van de kerncentrale in Borssele, de eerste kommerciële reaktor. Ondertussen is de nederlandse staat partij geworden in de ontwikkeling van kernenergie in Nederland: de enorme kosten, veroorzaakt door de hoge risiko's, worden voor het partikuliere bedrijfsleven een te onzekere investering. Een en ander mondt uit in de wet op de toepassing van kernenergie in 1970. Bijna tegelijkertijd beginnen de eerste kritiese geluiden uit de Verenigde Staten over te waaien. Die betreffen de verspreiding van radio-aktiviteit en de verspreiding van kernenergietechnologie (Proliferatie). Het verzet in Nederland komt pas goed op gang in 1973, naar aanleiding van de Kalkarheffing, ingevoerd door Lubbers, toen nog minister op Ekonomiese Zaken. Het duurde echter tot het eind van de jaren zeventig, voordat de overheid en de atoomlobby inzagen dat je kernenergie alleen door de strot van de nederlandse bevolking kan duwen middels een giganties, miljoenenverslindend inspraakcirkus. Men lijkt op de 'goede' weg.

In het begin van de jaren zeventig komt de ontwikkeling van het kernenergieprogramma in een stroomversnelling. De Club van Rome wijst in zijn rapport op de eindigheid van de grondstoffen en de verspilling, en vlak daarop lijkt de nederlandse bevolking de gevolgen daarvan direkt aan den lijve te ondervinden tijdens de oliekrisis. Het is een vakbondsman die toentertijd langs de Rotterdamse Waterweg de olietanks aanwees die binnenliepen, boordevol met olie. Diezelfde vakbondsman, 's Gravenmade, is nu lid van de stuurgroep. De oliesheiks, in een ondoorgrondelijk samenspel met de energiemultinationals, spelen het klaar het nederlandse volk te gebruiken voor hun machtsspel. Een en ander leidt in 1974 tot het verschijnen van een Ener-

gienota waarin sprake is van een zo efficient mogelijk gebruik van energie tegen de laagst mogelijke prijzen en waarin het de wens tot uitdrukking wordt gebracht om wat betreft de energiegrondstoffen zo onafhankelijk mogelijk te worden. Lubbers, toen nog minister van Ekonomiese Zaken pleit in die nota dan ook voor de bouw van drie kerncentrales, te samen 3000 MW.
Het verzet begint te groeien: politici stellen een moratorium voor, maar de meerderheid van de kamer is ertegen. Wel worden er voorwaarden gesteld aan de bouw van kerncentrales. Zo moet er een onderzoek gedaan worden naar de gevolgen van de invoering van kernenergie voor milieu en gezondheid; er moet een onderzoek komen naar de geschikste plaatsen. De veiligheid van kernreaktoren wordt onderzocht op basis van het Rasmussenrapport, waarin de kans op een ongeval zoals dat plaatsvond in Harrisburg geschat wordt op één in de 10.000 jaar. Het zal dan ook niemand verbazen dat Rasmussen zelf, na uitkomst van het rapport, te kennen heeft gegeven dat de resultaten van zijn onderzoek al vantevoren vaststonden.
In 1975 verschijnt het manifest 'De bevolking van Nederland eist een ander energiebeleid': de bevolking moet kunnen meebeslissen, en de overheid moet het ekonomiese beleid demokratiseren. Ook binnen het kabinet Den Uyl is verzet gerezen. De PPR-ministers willen opstappen als het atoomprogramma wordt voortgezet. Dat leidt tot de opschorting van de bouw van de geplande centrales. Wel gaat er een inspraakprocedure van start over de vraag welke plaatsen het meest geschikt zijn: de ASEV-nota verschijnt waarin 12 mogelijke plaatsen opgesomd worden. Het verzet tegen deze procedure is groot.
Naast het platform van landelijke stroomgroepen (de LSSK) verzetten zich daartegen ook Milieudefensie, de FNV en een aantal kerkelijke groeperingen. Er dient aldus die groeperingen geen diskussie plaats te vinden over de vraag waar die drie kerncentrales moeten komen, maar over de vraag of ze überhaupt nodig zijn. In 1977 spreken een aantal van die organisaties zich uit voor een brede maatschappelijke diskussie over (kern)energie en van Aardenne neemt zonder veel aarzeling de suggestie over. Hij vraagt de Energieraad (het adviesorgaan van de regering op het gebied van energie) om advies. En vanaf dat moment wordt de diskussie binnen de AKB, die dan haar eerste hoogtepunt beleefd heeft (de Kalkardemonstratie op 24 september) en op weg is naar haar tweede (de Almelo demonstratie in 1978) bepaald en soms verziekt door de vraag doe je wel of doe je niet mee aan de BMD. Van meet af aan ging het ook nog om iets anders, dat niet zo zinvol was, maar wel hele vergaderingen bezighield, en wel de vraag of de BMD nou wel of niet een verworvenheid van de AKB is geweest.
In het verlengde van het antwoord op die vraag ligt natuurlijk wel de konsekwentie in strategie: zeg je volmondig ja tegen de laatste vraag, dan doe je mee aan de BMD; twijfel je, of zeg je vastberaden nee, dan doe je onder voorwaarden of helemaal niet mee.
In het vervolg van mijn verhaal zal ik me grotendeels baseren op artikelen in Onderstroom die te samen een aardig beeld geven van de ontwikkeling van de BMD en de diskussie daarover in de AKB.

kanaliseren

Het eerste, meer uitbebreide artikel over de BMD staat afgedrukt in OS 15, november 1978 (vrij laat dus!). Willem Pauli stelt daarin: "De BMD is geen afgedwongen diskussie, maar een poging om een allang gevoerde diskussie te kanaliseren in politiek ongevaarlijk vaarwater, door de probleemstelling te reduceren tot een techniese kwestie. Het is kuidelijk dat de diskussie over kernenergie allang gevoerd wordt, en dat kontinu getracht wordt die diskussie zo breed mogelijk te maken. Hierbij is men niet tot een vooraf bepaald kader beperkt. Daarom is de diskussie, op deze wijze gevoerd, van veel groter belang dan de BMD welke niet meer voorstelt dan een met een demokraties sausje overgoten poging deze diskussie terug te brengen tot waar die volgens de heren behoort, namelijk de deskundigen". Hij citeert daartoe het advies van de AER. Kort samengevat komen zijn bezwaren op het volgende neer. 1. De door de bevolking aangedragen argumenten moeten geobjektiveerd worden en geperst worden in het politieke kader dat de regering van Agt I stelt. Dat kader zal bepaald worden door een, dan nog uit te brengen regeringsstandpunt. 2. Bij een diskussie over energie krijgen de alternatieven nauwelijks een kans, gezien de financiële bevoordeling van het onderzoek naar kernenergie. 3. De diskussie over kernenergie dreigt ontdaan te worden van zeer begrijpelijke emotionele aspekten, en gereduceerd te worden tot een techniese diskussie tussen een aantal deskundigen. 4. De BMD is vrijblijvend, de regering hoeft zich niet gebonden te achten aan wat eruit komt, bovendien kan altijd, ook tijdens de BMD besloten worden tot de bouw van "bijvoorbeeld één centrale". 5. Bestaande kernenergie-aktiviteiten blijven buiten beschouwing. 6. De BMD gaat 5 miljoen kosten (schatte men toen nog! RB), kan dat geld niet beter besteed worden?
Zijn konklusie luidt: niet meewerken. Een aktiegroep dient haar eigen strategie te volgen, en richt zich tegen meer dan alleen maar kernenergie, maar ook tegen de maatschappelijke kontekst waarin die ontwikkeld wordt. Meedoen aan de BMD betekent aldus Willem Pauli een aanvaarding van de politieke verhoudingen zoals die nu liggen en dat is onaanvaardbaar. Hij levert ook kritiek op de Initiatiefgroep Energiediskussie, een klub, later de Werkgroep Energie Diskussie (WED) geheten, die een flink aantal organisaties bundelt, en krities aan de BMD mee wil doen. Hij vindt weliswaar dat de initiatiefgroep een demokratieser procedure voorstelt, maar voorwaarden voor deelname hanteert die voor de AKB onaanvaardbaar zijn: de bestaande centrales blijven buiten de diskussie; de rol van het parlement staat centraal, niet die van de bevolking; ook hier is kernenergie een louter technies probleem. Het enige dat de aktiegroepen overblijft is het krities volgen van de BMD, maar niet meedoen. Het eisenpakket zou in het kader van de BMD moeten zijn: Openbaarheid van het overheidsmateriaal met betrekking tot de energieproblematiek; Geen proefboringen; Draaiende installaties moeten mee in de diskussie.

bloeiperiode

De diskussie begint zo langzamerhand flink op gang te komen. De AKB is in haar bloeiperiode na de Almelodemonstratie van '78. Er is dus ook reden te meer om het verzet in goeie banen te leiden en binnen de AKB beginnen zich de verschillen dan ook af te tekenen. Onderstroom 17 (januari 1979) bevat maar liefst vier artikelen over de BMD. In het kort staaan de volgende meningen naast elkaar.
Cor Heesbeen beschrijft het standpunt van het Rijn Schelde Instituut. Men levert kritiek op de samenstelling van de AER (er zitten vooral voorstanders van kernenergie in), en op de BMD zelf Het standpunt is: niet meedoen en gewoon doorgaan waar we al jaren mee bezig zijn: een maatschappelijke diskussie over energie.
Peer Trepels mist een principiële afwijzing van de BMD tot dan toe: "Volgens mij hebben de meeste mensen allang genoeg van die vuile hoge-herenpolitiek. En volgens mij zouden we pas echt geloofwaardig worden, als we zeggen tegen die atoommaffia te zijn, iets heel anders, iets beters te willen, terwijl we toch precies hun wegen bewandelen. Laten we eens op eigen kracht vertrouwen en neit bij voorbaat al. omwille van de verbreding (die in elk geval voor de vakbeweging en partijen de afgelopen honderd jaar toch verrekte weinig heeft uitgehaald) allerlei zogenaamde taktiese koncessies te doen". Zijn voorstel: doorgaan met onze strijd; akties, ook gericht op informatie, en werken aan onze eigen verbreding met mensen in de wijken, de scholen, etcetera.
Een derde bijdrage komt uit de trotskistiese hoek. Ton van Gijsel en Jan Keltjens betogen dat de BMD een verworvenheid is van de AKB: beslissingen kunnen kennelijk niet zomaar genomen worden; Ook zij onderkennen overigens de kanaliseringsstrategie die erachter steekt. Zij vinden het de beste weg om, vanuit onze versterkte positie en na een eigen standpuntsbepaling, met andere organisaties om de tafel te gaan zitten. Een werkelijk demokratiese diskussie kan onder kapitalistiese verhoudingen niet plaatsvinden, en die konstatering moet vertaald worden in een eisenpakket. Konkreet stellen ze voor: geen uitbreiding van het kernenergieprogramma; openbaarheid van de gegevens geen vastliggende energiescenario's; gelijkheid in de propagandamogelijkheden. Op deze basis kan de AKB verbreed worden, en de akties moeten gewoon door blijven gaan.

veranderde houding

Manus van Brakel en Sible Schöne zijn verantwoordelijk voor het vierde artikel in Onderstroom 17. Zij gaan in op het ontstaan van de BMD en op de veranderde houding van de atoomlobby: het energieprobleem moet centraal komen te staan, niet meer de gevaren van kernenergie. Zij zijn van mening dat we niet om de BMD heen kunnen. Maar we moeten eraan meedoen als aktiegroep: we doen aan die dingen mee die passen binnen onze eigen strategie: geen overleg met hoge heren, en vasthouden aan de stop kernenergie-eis. Zeker moeten we financiële ondersteuning eisen voor een eigen voorlichtingsapparaat. Dan kan de AKB een onafhankelijke kampagne voeren. Ten aanzien van Meedenken, Meedoen (nota van de WED) geldt voor de beide schrijvers: het zijn belangrijke groeperingen (vakbonden, kerken, traditionele verenigingen op het gebied van het milieu), het verschil is dat wij een duidelijk antikernenergiestandpunt hebben. We moeten met het initiatief kontakt zoeken en de diskussie over energie in bredere kring gaan voeren.
Het artikel van Peer trepels leidde in OS 18 tot een reaktie van Herman Verhagen: "Peer overschat de positie van de AKB en de verbreiding van haar inzichten; hij wil harder lopen dan in de gegeven situatie mogelijk is, hetgeen wel moet uitlopen op zoiets als een stap voorwaarts, twee stappen terug". Hij is van mening dat de AKB de BMD niet mag en niet kan negeren, vooral ook om er steeds op te wijzen dat met de BMD de mensen een rad voor ogen wrodt gedraaid.
In de voorbereidende fase naar de start van de BMD blijft de diskussie over de BMD enigszins hangen. Er zijn twee meningen: meedoen onder voorwaarden en een eigen maatschappelijke diskussie voeren. Tijd om daaruit te komen is er niet. De trein staat op de rails en begint al te rijden, zij het in het begin zonder kondukteur. Wie wil zijn vingers branden aan het besturen van zo'n trein die door allerlei foutjes in de konstruktie uiteindelijk wel moet ontsporen. Veel geld maakt echter een boel goed. De Brauw wordt aangetrokken tegen een salaris waarvan echte treinbestuurders alleen maar dromen en de reis kan beginnen.

farce

Er wordt in de aanloop van de BMD voornamelijk ad hoc kritiek geleverd: op het salaris van de Brauw, op de energienota van van Aardenne (die uiteindelijk geen uitgangspunt voor de diskussie zou gaan vormen), op de samenstelling van de stuurgroep en op de uitgangspunten van de BMD. Maar meer ook niet. Een deel van de AKB laat de BMD rechts liggen en gaat richting Dodewaard. Intuitief was er het gevoel wellicht dat de BMD een farce zou worden, en het sop de kool niet waard zou zijn. Achteraf is het wellicht jammer dat de AKB de BMD niet beter bestudeerd en besproken heeft voor een goeie tegenstrategie. Elke sociaal psycholoog had bijvoorbeeld kunnen voorspellen dat zo'n inspraakcircus gedoemd was te mislukken in zijn aard en opzet. Wellicht had dat tot een andere strategie geleid De AKB richt zihc in 1979 nog op Kalkar Gasselte en Doel, in het kader van de internationale dagen tegen kernenergie, daarna stort het ongebonden deel van de AKB , dat, niettoevallig, hetzelfde deel is dat een eigen maatschappelijke diskussie wil voeren, zich op Dodewaard Veel vanlt in de Onderstrooms in die tijd dan ook niet te lezen over de BMD-perikelen. Het meest vermeldenswaard uit die periode is wellicht, dat door de blokkade-akties de bestaande centrales in de diskussie betrokken worden. De Dodewaard-gaat-dicht-beweging heeft

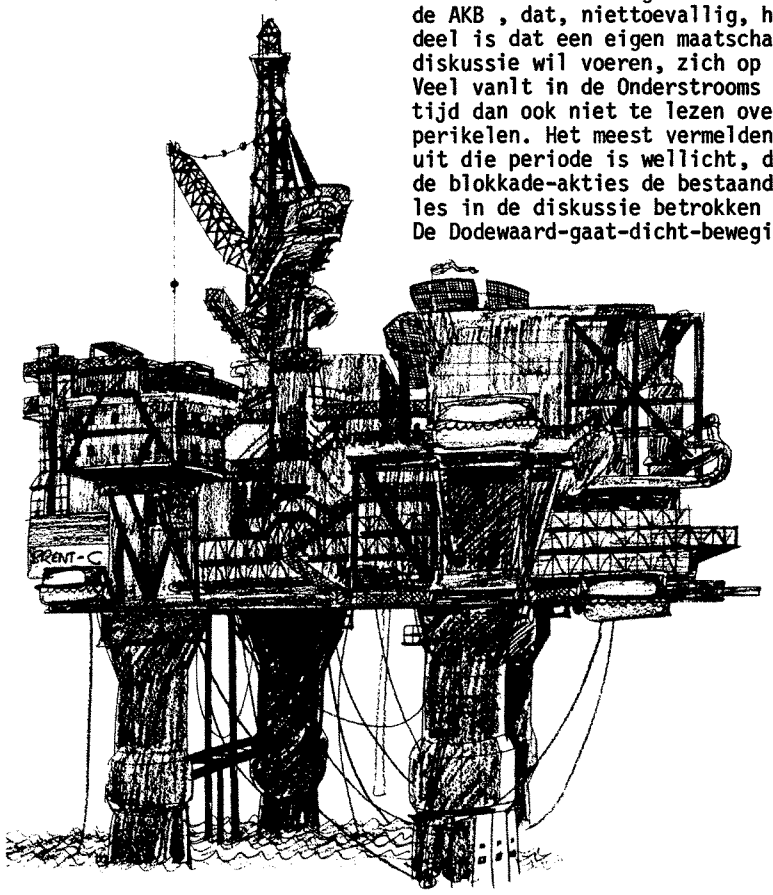

er, met verwijzing naar de opwerkingskontrakten, en vanuit haar kritiek op het funktioneren van de parlementaire demokratie, steeds op gehamerd dat de BMD niet demokraties was, cq kon zijn, en dat kernenergie slechts met inzet van eigen lijf tegengehouden zou kunnen worden.

informatiefase

Pas in januari 1982 krijgt de BMD weer serieus aandacht in Onderstroom. Die is ondertussen al begonnen. In januari 1981 is de stuurgroep ingesteld, en de informatiefase is al achter de rug, de feiten en meningen zijn verzameld. Ondertussen is ook de nederlandse deelname aan Kalkar deel geworden van de BMD (die dan nog slechts 'Maatschappelijke Diskussie over Energie heet), op aandrang van de Stroomgroep Nijmegen. De opzet is wel wat veranderd ten opzichte van de ideeën die van Aardenne er aanvankelijk over had. Het hele energiebeleid staat nu ter diskussie, en dat gebeurt op basis van een aantal energiescenario's: voor welke energiebronnen moet gekozen worden, en welke gevolgen heeft dat voor de nederlandse ekonomie, voor de welvaart en de werkgelegenheid. Een populair scenario wordt het zogenaamde CE-scenario, ontwikkeld door het Centrum voor Energiebesparing. Dat is opgericht door onder andere Milieudefensie, de Stichting Energie en Samenleving en Memo. Het centrum heeft geld gekregen om het 'vergeten' scenario van Potma uit te werken. Belangrijkste onderdelen zijn: ekstra energiebesparing, meer windenergie, minder energie-intensieve produktie en versterking van de arbeidsintensieve, dienstverlenende industie. Nieuwe centrales zijn niet nodig, de elektriciteitsvraag zal niet groeien, in tegenstelling van de prognoses van het regeringsscenario dat uitgaat van een groei van 50-100%.
Zoals te verwachten was heeft dat scenario nogal wat tegenwerking ondervonden: het ministerie en de stuurgroep hebben zich verzet tegen de, hun onwelgevallige publikatie ervan. Dat lukt ze niet. De milieu-organisaties besluiten het scenario wel te publiceren.
Frank van der Loo benadrukt in een artikel in OS 1, jrg 6 (januari 1982) een argument tegen de BMD dat zich in de loop der tijd ontwikkeld heeft: er worden door de multinationals miljarden geïnvesteerd in kolenopslag en kolenvergassing, ervan uitgaande dat een van de uitkomsten van de BMD het grootschalig verbruik van kolen zal zijn. Ook noemt hij de uitbreiding van de UC in Almelo en de goedkeuring van de opwerkingskontrakten (ongezien!) door het parlement. Kortom, er worden steeds weer nieuwe voldongen feiten gekreeerd. Frank konstateert dat een groot aantal organisaties ondertussen besloten heeft mee te doen aan de informatiefase. Hij vindt dat groepen als Milieudefensie en het LEK de BMD legitimeren door eraan mee te doen. Zijn voorstel is om de BMD te bekritiseren, en om als AKB bezig te blijven met het hele energiebeleid.

De ontwikkelingen komen daarna in een stroomversnelling terecht, reden voor Rob Stomhorst om in OS 2, jrg 6, de hele zaak nog eens uit de doeken te doen met een duidelijke oproep aan de deelnemende organisaties om zich terug te trekken uit de BMD. Het is ondertussen duidelijk geworden dat aan een aantal voorwaarden die zijn gesteld aan de BMD, niet voldaan is.
Allereerst de eis van openbaarheid: er was volledige openbaarheid geëist van informatie over de aanwezige hoeveelheden energiebronnen. Zonder dat is een demokratiese gang van zaken uitgesloten. Die plicht tot openbaarheid is er nooit gekomen.
Een ander bezwaar was dat een fatsoenlijke diskussie niet gevoerd kan worden als eenzijdig gekleurd propagandamateriaal over de hoofden van de mensen uitgestort wordt. Dat bezwaar is schijnbaar weggenomen door geld te geven aan allerlei groepen met een krities standpunt. Feitelijk blijft het bezwaar echter staan gezien het gevoerde subsidiebeleid. Ik kom daar verderop op terug.
Verder zou de uitslag van de BMD bindend moeten zijn voor het parlement: die garantie is nooit gegeven. Sterker nog, het lijkt erop dat de regering, met haar plannen voor nieuwe kerncentrales. de hele BMD aan haar laars lapt.
Tenslotte was geëist dat er in het beleid niet vooruitgelopen mocht worden op de uitslag van de BMD. Hierboven is al aan de orde geweest op welke punten dat toch gebeurd is: daaraan dient het nog niet genoemde feit van de dumpingen van radio-aktief afval in zee aan toegevoegd te worden.
Naast deze bezwaren, die zijn blijven staan, heeft zich nog een ontwikkeling afgetekend: voor de regering gaat het alleen nog maar over de vraag of kolen of uranium de toenemende behoefte aan energie moet dekken, en de tendens is om een kombinatie van beide te kiezen. Overigens is het vooral TNO die wijst op de enorme gevaren van de toepassing van kolen, reden om de optie kernenergie uitdrukkelijk open te houden.
En dan het subsidiebeleid van de stuurgroep. Dat is een verhaal apart dat aantoont hoe de belangen van de atoomlobby doorspelen in het hele inspraakcircus.

subsidiebeleid

In het kader van de BMD was 7 miljoen gulden te besteden aan subsidies voor de diverse aanvragers. Daarbuiten viel een bedrag van 1.6 miljoen dat door EZ rechtstreeks aan het Centrum voor Energiebesparing was toegekend. Rob Stomphorst over dat subsidiebeleid in zijn artikel:
Instellingen waarvan bekend is dat ze eenzelfde visie hebben over het (kern)-energiebeleid als de overheid, komen even ruim aan bod als andere organisaties. Schravenmade, de stuurgroepkoördinator van de subgroep subsidie, laat weten dat hij geen enkele opdracht heeft gekregen van parlement of regering, op grond waarvan hij bepaalde groepen uit kan sluiten. Hij, en de stuurgroep, praten eromheen: het is geen kwestie van kunnen, maar willen. "Ter uitvoering van haar taak kan de Stuurgroep binnen het raam van de beschikbaar gestelde middelen onder meer: (...) de in artikel 10 genoemde Stichting (de Stichting Maatschappelijke Diskussie Energiebeleid; RS) (...) verzoeken financiële steun of andere middelen ten behoeve van studies of onderzoek ter staving van opvattingen die naar het oordeel van de Stuurgroep een nieuw of aanvullend element in de diskussie kunnen vormen, te verstrekken aan personen of instellingen, die naar haar oordeel zonder die steun tot die studie of tot dat onderzoek iet in staat zullen zijn." (Instellingenbesluit Stuurgroep MDE, artikel 8, sub c, Nederlandse Staatscourant 131, 14 juli 1981, p7)
De helft van de toegekende subsidies is gegaan naar organisaties die géén nieuw inzicht aandragen en die die inzichten heel goed zonder de steun van de Stuurgroep kunnen uitwerken en verbreiden. Zo heeft de VVD in totaal bijna 400.000 gulden binnengehaald, terwijl ze èn zelf voldoende geld hebben èn voldoende mogelijkheden (via het parlement) om de inzichten bekendheid te geven. De werkgevers halen direkt 136.000 gulden binnen, terwijl de hen niet bepaald onvriendelijk gezinde Vereniging van Kamers van Koophandel ook nog eens met 345.000 gulden wegloopt. Nota bene: de christelijke werkgevers hadden al een brochure uitgegeven, voordat ze wisten dat ze subsidie zouden krijgen. Nu ze de subsidie gekregen hebben, betalen ze die brochure voor een deel uit die subsidie. Nieuwe inzichten? Zonder subsidie onmogelijk? Kom nou!

bont

Het bontst maakt de stuurgroep het wel met de subsidies voor Neratoom (55.000 gulden) en met de Stichting Energie Informatie (1,7 miljoen). Neratoom is een instelling die sowieso al overheidsgeld krijgt, en daarvan sowieso al een gedeelte besteedde voor publiciteit. Van hun 'nieuwe' inzichten hebben we al jaren mogen genieten.
De Stichting Energie Informatie is helemaal een raar geval. Formeel is het een klub partikulieren. Een van die partikulieren is Ellens van het gelijknamige buro. Dat buro houdt zich bezig met aktiviteiten op het gebied van energie en technologie. Zo hebben ze het Shell Energieboek verzorgd. Maar belangrijker is dat er allerlei bekende instellingen en bedrijven achter deze stichting zitten, zoals Neratoom, UCN, RSV. Deze stichting is er precies één naar het model zoals het VNO dat voorstaat en beschreven heeft in haar 12 miljoen-nota. Een komitee van burgers, die nu eens voor kolen en kernenergie op de bres gaan staan en niet formeel gebonden zijn aan de desbetreffende lobby's.

wanverhouding

Door de toch al karige subsidiegelden op die manier te verdelen, slaat de balans wel heel erg door naar de verk keerde kant. Want behalve via de toegekende subsidies, is de kolen- en atoomlobby toch al sterk aktief als het gaat om het verspreiden van de eigen inzichten. En dat gaat dan vaak met de bekende ekonomiese stok achter de deur. Zo liet de SEP kortgeleden via de Telegraaf weten, dat er binnenkort een studie klaar is, waarin berekend wordt dat de bouw van drie 1000-MW-centrales de elektriciteitsprijs fors zou doen dalen. Zo liet de direkteur-generaal van het ministerie van Ekonomiese Zaken weten dat er een sterke stijging van de elektriciteitspro-

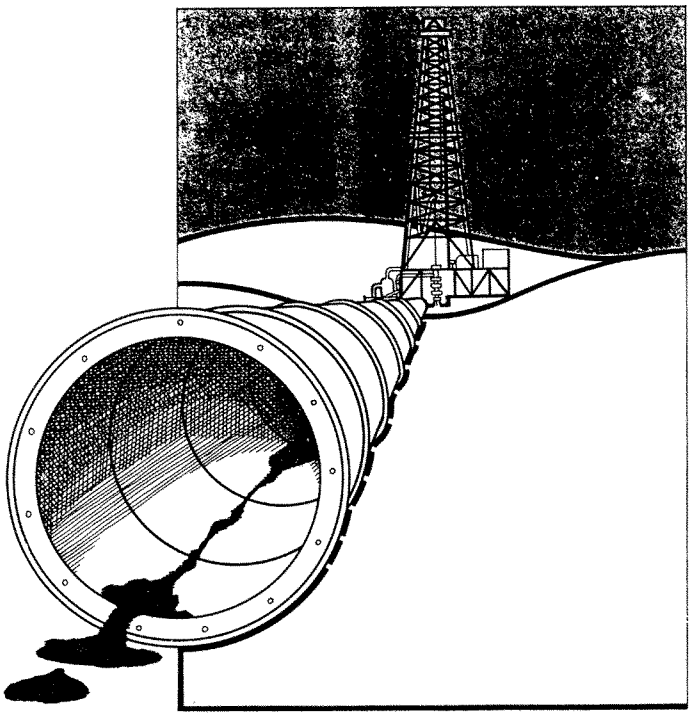

duktie, tegen zo laag mogelijke prijs, noodzakelijk was voor de opbloei van de ekonomie. Zo publiseerden de direkteuren van de elektriciteitsopwekkers, verenigd in de VDEN, een lijvig boekwerk waarin kolen en kernenergie als redelijke en enige remedies tegen de malaise gepresenteerd werden. En ga zo maar door.
Uiteraard heeft ook de andere kant geld gekregen.: het LEK (80.000 gulden) de WED (2.2 miljoen). Rob Stomphorst konkludeert dan ook dat de BMD een groot circus is, dat niets anders te bieden heeft dan subsidie. Hij besluit: zoveel mogelijk geld vragen en dat naar eigen goeddunken besteden, en verder openlijke distanciëring.

kontroversen

Eind 1982 zit de informatiefase erop. Dan wordt op basis van het verzamelde materiaal een aantal zogenaamde kontroverse-zittingen gehouden, waarna het tussenrapport zal verschijnen. Een populaire uitgave van het tussenrapport zal in de vorm van een krant in een oplage van vier miljoen verschijnen en als basis dienen voor de diskussiefase Die bestaat op zijn beurt weer uit twee ronden: een meningsvormende en een meninguitende ronde. Dat alles moet dan deze maand uitmonden in het verschijnen van het eindrapport.
De stuurgroep formuleerde in augustus 1982 een viertal probleemvelden die naar haar mening het meest controversieel zijn:
1. Hoe vinden we een oplossing voor het grootste probleem van kernenergie, het radioaktief afval?
2. Is het economies haalbaar om af te zien van kernenergie en kolen?
3. Waarom zijn zoveel mensen bang voor kernenergie, terwijl ze andere risico's, bijvoorbeeld het verkeer, wel aanvaarden?
4. Is bij de huidige struktuur van de elektriciteitsvoorziening een optimaal gebruik van alternatieve energiebronnen mogelijk?
Sible Schöne bekritiseerd in Onderstroom 7 jaargang 6 deze controverses: de stuurgroep gaat niet uit van de discussies die in de samenleving spelen. De omvang van het toekomstig energieverbruik staat niet ter discussie, terwijl ieder alternatief voor het huidige beleid begint bij het bestrijden van de verspilling van energie. Ook het machtsvraagstuk komt niet aan de orde, de rol van Shell en Esso blijven buiten de discussie. In de samenleving praat men verder over de vraag of de produktie van atoomafval door mag gaan zonder dat er een algemeen aanvaarde oplossing voor is, zonder zekerheid over de vraag of het afval wel eeuwenlang veilig opgeborgen kan worden. Tenslotte gaat het in de maatschappij niet over een vergelijking van risico's waar mensen zich al dan niet moedwillig aan bloot stellen, maar over een groot ongeluk in de Kalkarcentrale dat kan leiden tot tienduizenden slachtoffers.

Tegen zulke controverses sputtert zelfs de WED tegen, Milieudefensie heeft dan al afgehaakt. De elektriciteitsbedrijven en de ondernemers springen dan echter op de BMD. De WED besluit dan ook haar eigen materiaal te maken voor een discussiefase in de aangesloten organisaties.
Sible stelt in zijn artikel dat de BMD nu nergens meer over gaat, zeker niet over drie nieuwe kerncentrales, die zijn vanwege het stagnerend energieverbruik niet nodig.
Ik denk dat we de BMD uitsluitend moeten zien als een integratiemachine, een poging om mensen te betrekken bij het bestaande overhedisbeleid.
Het gaat er op dit moment helemaal niet om, om iets erdoor te drukken, maar om mensen te betrekken bij de problemen waar de overheid in een kapitalistiese maatschappij zich voor gesteld ziet, bij het probleem van het atoomafval en noem alle kontroversen maar op.
De stuurgroep tracht via de BMD een nieuw model van politieke konsensusvorming te ontwikkelen. Het parlementaire sisteem is daartoe niet in staat. Daarvoor is het veel te technokraties geworden en staat het veel te ver van de mensen af. Dat zien wij niet alleen. Dat zien ze in Den Haag ook. In Den Haag zien ze ook dat de AKB er via massale akties en kleinschalige diskussies erin is geslaagd om de maatschappelijke konsensus over het energiebeleid te doorbreken, om een diskussie over kernenergie van de grond te krijgen die de konkrete kernenergieproblematie verre overstijgt en steeds meer over de toekomst van de maatschappij gaat. Als je er als overheid niet in slaagt om deze diskussie op de gebruikelijke manier kapot te krijgen of te integreren, wat ligt er dan meer voor de hand dan op dezelfde manier te werk te gaan als de AKB? Wat ligt er meer voor de hand, dan om naast de bekende televisie-, radio- en krantenblabla ook zelf kleinschalige diskussies te gaan organiseren? Dat is de strategie van de stuur groep: kleinschaligheid in het groot; op kleine schaal over hetzelfde praten, vier miljoen kranten.
Sible Schöne besluit zijn artikel met de opmerking dat de stuurgroep geen voldoende maatschappelijk raakvlak kan krijgen voor haar BMD en haar konklusies. In de diskussiefase moet de AKB daarop inspringen en met name hameren op dingen als verspilling, de macht van de energie-multinationals. Verder dient de diskussie aan de basis gevoerd te worden met mensen uit allerlei maatschappelijke groeperingen. De (onze) maatschappelijke diskussie kan niet om zeep geholpen worden

kommissie Beek

Op 13 januari 1983 gaat het doek op voor de volgende akte in deze dure en groteske klucht. De regering had, na haar toestemming om de bestaande installaties in de diskussie op te nemen een kommissie ingesteld die moest uitrekenen hoeveel de sluiting van de bestaande centrales zou gaan kosten. De kommissie kreeg haar naam van de voorzitter ervan, de heer Beek, afkomstig van Unilever. De kommissie Beek komt op de eerder genoemde datum met een rapport tevoorschijn: het sluiten van Dodewaard en Borssele zal ruim 5 miljard gulden bedragen. Dat is net iets (nou ja, 1 miljard) minder dan het openen van de Kalkarcentrale zal gaan kosten!! Zo'n berekening moet dus wel ergens rammelen. En jawel hoor, met name Herman Damveld (AAP) weet met andere cijfers het verhaal van de duurbetaalde kommissie Beek uiterst twijfelachtig te maken. Een normaal mens bedenkt zich dan nog -en paar keer voordat ie een beslissing neemt op basis van zulk materiaal. Niet echter 'onze' regering: die besluit de twee centrales open te houden. Het feit dat Damveld tot de konklusie komt dat sluiting geen cent hoeft te kosten, sterker nog, miljoenen gulden oplevert, maakt geen enkele indruk, de parlementaire demokratie geeft geen krimp.
En alsof dat nog niet genoeg was, besloot van Aardenne, zich verschuilend achter, door juristen op het gebied van het internationaal recht als uiterst dubieus beschouwde,internationale afspraken, onlangs de bijdrage aan Kalkar te verhogen. En dat terwijl het hoe langer hoe duidelijker wordt dat het geld dat daar ingepompt wordt nooit iets zal opleveren behalve wellicht een monument voor een gewonnen strijd tegen kernenergie. Kunstenaars die nu, omdat er zulke begrotingstekorten zijn en en het 'krisis' is, hun BKR gekort zoen hadden dat voor dat geld wel iets mooiers kunnen fabriceren, dunkt me.

duurste praatshow

Tot zover een overzicht van de duurste praatshow uit de parlementaire geschiedenis. Wat voor konklusies kun je nu, zo tegen het eind van het hele gebeuren, trekken?
Op de eerste plaats kun je achteraf niemand gelijk geven die een standpunt innam in de diskussie over al dan niet deelname. De principiële afwijzers hebben niet meegedaan. Dat heeft nauwelijks effekt gehad: als er al gewezen werd op de geringe deelname, dan werd dat niet geweten aan de niet-deelname van principiële afwijzers.
Voor degenen die onder voorwaarden mee wilden doen zijn er gedurende de hele vertoning aanleidingen geweest eruit te stappen. De WED is blijven hangen maar de beweging van die klub heeft niet geleid tot het gehoopte front tegen kernenergie. Daarentegen bestaat er onmiskenbaar een front, dat is echter enigszins anders van samenstelling. De WED dreigt zich te ontwikkelen tot een discussie-instituut dat voorlichting geeft over energie (besparing) en milieubeleid, bekostigd door de overheid. Van het ministerie VROM is acht en een halve ton te verwachten. Gelukkig dat binnen die klub radikale mensen rondlopen die tegen de schenen schoppen en ervoor zorgen dat de WED niet volledig door de overheid ingekapseld en monddood gemaakt wordt.
De AKB heeft er steeds op gehamerd dat de BMD over meer zou moeten gaan dan drie kerncentrales, of wat voor grootschalig vermogen dan ook. Dat

is door de stuurgroep overgenomen. Er mocht over het hele economische beleid gepraat worden -vrijblijvend, dat wel- maar die discuusie werd prompt door de stuurgroep in haar schema's gepast van de vier scenario's en de vier kontroversen. Ook in die zin is de BMD dus een lachertje geweest.
De angst dat de BMD tot succes zou leiden voor de atoomlobby is niet uitgekomen. Teweinig is rekening gehouden met het feit dat een bevolking zich niet door een centralistiese klub volgens een door die klub vastgestelde agenda aan de discussietafel laat dwingen.
De discussiefase is ook al gezien de deelname een netelige vertoning geworden. Een van de stuurgroepleden, PPR-lid Leo Jansen, wist het in een debat met mij voor een groep Jong Socilaisten in Nijmegen als volgt te brengen: "Die tien mensen die naar de discussiebijeenkomst zijn geweest praten ieder zeker met tien andere mensen daarover. Dat zijn er al honderd na één discussiebijeenkomst. Stel nou dat die honderd ieder met weer ..." etcetera. Ik denk dat kommentaar bij zo'n verdediging van het draagvlak van de BMD overbodig is.
De AKB heeft gelijk gehad met haar afwijzing van BMD op grond van het ondemokratiese karakter ervan. Dat zal in het verhaal wel duidelijk geworden zijn, maar nog duidelijker wordt dat als je weet dat er op dit moment op EZ gedacht wordt aan de planning van twee à drie centrales die in 1995 stroom moeten gaan leveren. Worden dat kolen- of kerncentrales? Dat is nog onbekend, maar de plaaning en de bouw van een kerncentrale kost ongeveer tien jaar. Je kunt dus uitrekenen wat het wordt.
Nog duidelijker dan de AKB dat gedaan heeft, toont de huidige regering aan dat de BMD slechts als een moratorium voor kernenergie heeft gefunktioneerd. Dat was niet de bedoeling.
De AKB zal zich moeten hergroeperen.

Ruud Bökkerink

Bij EZ weten ze het al

Pottekijkers in de gaarkeuken van de Nederlandse energiepolitiek zijn de afgelopen tijd gekonfronteerd met een effektieve blokkade: de BMD. Onder het voorwendsel dat de energiepolitiek stilstond voor de duur van de inspraakfestiviteiten, werd iedereen op afstand gehouden. De Stuurgroep van de BMD deed driftig mee aan deze suggestieve beeldvorming. In paginagrote advertenties verkondigde men: "wij verzekeren u, er staat nog niets vast".
Ondertussen is het tegendeel het geval. Wie de balans opmaakt van de energiepolitiek tijdens de BMD, stuit op een reeks plannen, die grotendeels in stilte zijn voorbereid. De verwachting is, dat de besluitvorming over deze plannen na afloop van de BMD in sneltreinvaart door de Tweede Kamer passeert. De energie-beweging kan zich alvast opmaken voor een paar konfrontaties in 1984!

Volgens stuurgroepvoorzitter de Brauw is de BMD noo-t werkelijk populair geworden door de negatieve houding van de pers. Een wel erg gemakkelijk gevonden zondebok. Te gemakkelijk, want de pers is, hoe dan ook in al haar politieke varianten een weerspiegeling van hetgeen onder de bevolking leeft. De bevolking heeft nooit trek gehad in de BMD. Ze bleef achter de buis zitten en maakte geen gebruik van de gelegenheid om haar mening over energie te geven door het beantwoorden van tien vragen, die vervolgens in een komputer verdwenen en er in de (gewijzigde) vorm van een eindrapport uitkwamen. Dat komt minder door de konkurrentie van 'Dallas' en 'Dynasty' dan door het gebrek aan vertrouwen van mensen in inspraak en politiek.
Al die mensen hebben al in oktober het grootste gelijk van de wereld gekregen. Een kamermeerderheid sprak zich toen uit vóór het openhouden van de bestaande kerncentrales, die in de BMD ter diskussie staan en die blijkens een uitgelekt BMD-bericht volgens een kleine meerderheid van de bevolking gesloten moeten worden.
Het kamerbesluit werd geïnspireerd door het rapport van de kommissie Beek, waarin een naief optimisties schatting wordt gegeven van de financiele konsekwenties van het openhouden of sluiten van Borssele en Dodewaard.
De kommissie Beek is na veel politiek geharrewar ingesteld voordat de BMD van start ging en had het karakter van een kompromis tussen de toenmalige regeringspartijen CDA en PvdA. Het door Beek c.s. opgestelde rapport wordt ook door Beek zelf in het openbaar ter diskussie gesteld. Maar de regeringspartijen vinden in het rapport precies wat ze zoeken: de (Financiele) stok, waarmee de antikernenergiehond geslagen kan worden. Die stok wordt uitgespeeld en is een aardig opwarmertje voor de besluiten, die in 1984 genomen moeten worden. Voor één keer sprak het SGP-kamerlid van Dis politiek wijze woorden "Ik zou haast de retoriese vraag willen stellen: is het niet beter deze diskussie (de BMD) maar geheel te beeindigen, ook bezien vanuit een oogpunt van besparingen? Van beïnvloeding van het beleid is immers geen sprake."
Welke besluiten dreigen nu in 1984 genomen te worden? Welke energiepolitiek is tijdens de BMD voorbereid en is thans al zo ver gevorderd in de beslissingen-'pijplijn', dat ze nog maar moeilijk kan worden teruggedraaid en dat de alternatieven reeds uit het zicht verdwenen zijn? Hieronder wordt daarvan een overzicht gegeven. Begonnen wordt met het (al wel openbaar gemaakte) plan tot reorganisatie van de elektriciteitssektor, dat de komende decennia als beleidskader zal gaan fungeren. Daarna worden een aantal afzonderlijke energiedragers onder de loupe genomen.

reorganisatieplan

In de energiebeweging 'leeft' het reorganisatieplan (1) nauwelijks. Dat komt waarschijnlijk omdat het niet voor de bedreiging wordt aangezien, die het in werkelijkheid is. En inderdaad: een reorganisatieplan is geen konkreet plan voor de bouw van nieuwe kerncentrales. Maar het kan niet genoeg worden benadrukt, dat de reorganisatie de deur wel wagenwijd openzet voor nieuwe kern- en kolencentrales, voor import van atoomstroom én voor een privatisering van de elektriciteitsvoorziening, terwijlanderzijds de deur voor miljeuvriendelijke alternatieven onder beheer van de nutsbedrijven wordt dichtgegooid.
De boodschap waarmee het Ministerie van Ekonomiese Zaken (EZ) de reorganisatie bepleit, is een simpele Wagnerredenering. Het ontbreekt de Samenwerkende Elektriciteitsproducenten (SEP)

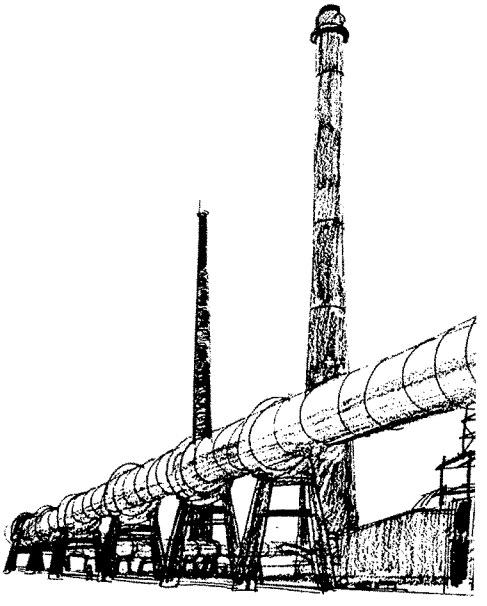

aan voldoende konkurentieprikkels, waardoor de stroom vooral voor grootafnemers te duur zou zijn. Omde stroom goedkoper te maken, moet er allereerst één landelijk produktiebedrijf komen dat grootschalig vermogen beheert. De konkurentieprikkels moeten komen van (vooral) grootafnemers die zelf importkontrakten mogen afsluiten of (warmte-kracht)vermogen opstellen. Dit werkt de privatisering in de hand, waardoor de demokratie in de elektriciteitssektor nog verder wordt afgekalfd. Bovendien werpt de reorganisatie nieuwe barrieres op voor distributiebedrijven die duurzame energiebronnen willen exploiteren of zichzelf een rol willen tiemeten in het verhogen van de brandstofefficientie bij konsumenten. Opverschillende manieren zien distributiebedrijven zich in dit verband gekonfronteerd met konkurentievervalsing, onder andere doordat subsidieregelingen voor warmte-kracht vermogen slechts voor parikuliere en niet voor openbare bedrijven gelden. Bovendien kunnen ze vermoedelijk niet tegen de import van goedkope atoomstroom opboksen.
Ondertussen ligt de SEP trouwens in de clinch met EZ over de reorganisatie, die volgend jaar in de Tweede Kamer aan de orde komt. Inzet is wie het voor het zeggen krijgt. De SEP wil zelf aan de touwtjes blijven trekken. EZ wil een nieuw landelijk produktiebedrijf oprichten en daar zelf sterke invloed in uitoefenen. De SEP heeft intussen Wiegel 'aangekocht' om de lobby naar de Tweede Kamer te organiseren. CDA-betrokkenen bij de provinciale elektriciteitsbedrijven oefenen eveneens grote druk uit op partijgenoten in de Tweede Kamer, om het EZ-plan te keren. Dat die politieke druk vanuit provincies en de SEP niet zonder resultaat blijft, wordt hieronder nog verduidelijkt.

kernenergie

Verschillende geruchten (waarvan sommige uit betrouwbare bron) en de teneur van de speeches die ambtenaren en en de minister van EZ links en rechts houden, wijzen steeds sterker in de richting van nieuwe kernenergieplannen. Hoewel EZ dit niet openbaar maakt en het bestaan van plannen ontkent, zijn mensen die dicht tegen het haagse circuit aanzitten en daarbinnen over de nodige kontakten beschikken, overtuigd van de waarheid van de geruchten. Welke aanwijzingen zijn er?
Vast staat, dat de regering 5000 à 8000 Mw nieuw vermogen wil installeren, dat in 1995 operationeel moet worden. Ook dat het daarbij om de keuze kernenergie en/of kolen gaat, wordt openlijk op tafel gelegd. Zo zei direkteurgeneraal voor Energie van EZ in oktober: "Op het moment wordt in dit land een nationaal debat over kernenergie gevoerd. Afhankelijk van de uitkomst, zal de helft van de vervangingskapaciteit nucleair zijn en de andere helft kolen." Minister Van Ardenne voegde daar in zijn 'feestrede' bij het tienjarig bestaan van de kerncentrale Borsele aan toe: "Ik hoop van harte dat in 1984 op een verantwoorde wijze een eind wordt gemaakt aan een decennium van besluiteloosheid op nucleair gebied. Diegenen die zich bekwaamd hebben in het werken met de nucleaire technologie en deze bekwaamheid tot vandaag in stand hebben kunnen houden, hebben er recht op van de politiek een duidelijk signaal te krijgen."
Er zijn daarnaast serieuze geruchten die de kernenergieplannen van de regering bevestigen. Eén van die geruchten wil, dat er een herenakkoord op handen is tussen EZ en de SEP, die met elkaar in gevecht zijn over de reorganisatie van de elektriciteitssektor. EZ vraagt van de SEP om wat meer soeplesse te betrachten met betrekking tot de reorganisatie. In ruil daarvoor zou EZ steun willen verlenen aan de SEP in de vorm van een bijdrage in de kapitaalslasten voor nieuwe kerncentrales. Tevens is uit betrouwbare bron vernomen, dat bij de Rijks Planologische Dienst (RPD) nieuwe plannen worden gemaakt voor de boven- en ondergrondse opslag van radioaktief afval. Bovendien zou er sprake zijn van studies naar mogelijke vestigingsplaatsen voor nieuwe kerncentrales. Daarbij worden de Eemshaven en de Wieringermeer genoemd als potentiele lokaties.
Op het kernenergiefront kan verder melding worden gemaakt van het regeringsvoornemen om nog eens 110 miljoen gulden in het Kalkarprojekt te stoppen en de reeds genoemde plannen om atoomstroom (uit Frankrijk en mogelijk België) te importeren. Over deze twee ontwikkelingen is al voldoende gezegd en geschreven.

kolen

De kolenproblematiek lijkt minder dan kernenergie tot de verbeelding van aktievoerend Nederland te spreken.De dreiging is echter vergelijkbaar. Een verhoogde koleninzet leidt tot grotere uitstoot van restprodukten als zwaveldioxide en stikstofoxide, de op hun beurt de grote boosdoeners zijn van het ontstaan van de zogenaamde zure regen. Zure regen staat op de nominatie om de grootste (toekomstige) miljeukatastrofe te worden en wordt ook wel een ekologies Hirosjima genoemd. Dod meren in Skandinavië en stervende bossen in West Europa zijn naar gevreesd mag worden de voorbodes van een massale bedreiging van de volksgezondheid.
Hoewel de voorgenomen bouw van de kolencentrales Dordrecht en Amsterdam geen doorgang vinden, zijn inmiddels wel een aantal centrales omgebouwd van olie/gasgestookt naar kolen ofdit gaat binnenkort gebeuren (Maasvlakte, Buggenum, Geertruidenberg, Nijmegen, Borssele). Naar verwachting is het aandeel van kolen aan de elektriciteitsproduktie in 1990 40%. Deze optie is reden genoeg om de kolenproblematiek nauwlettend in de gaten te houden, zeker wanneer men er rekening mee houdt dat kernenergie en kolen zodra het uitkomt tegen elkaar worden uitgespeeld. Een pleidooi voor kernenergie begint dan met bezorgde kreten met betrekking tot zure regen en een pleidooi voor kolen met een verwijzing naar de BMD. De energiebeweging zal duidelijk moeten maken dat beide opties onwenselijk, onnodig en dus onaanvaardbaar zijn. Als alternatief zal de ontwikkeling van

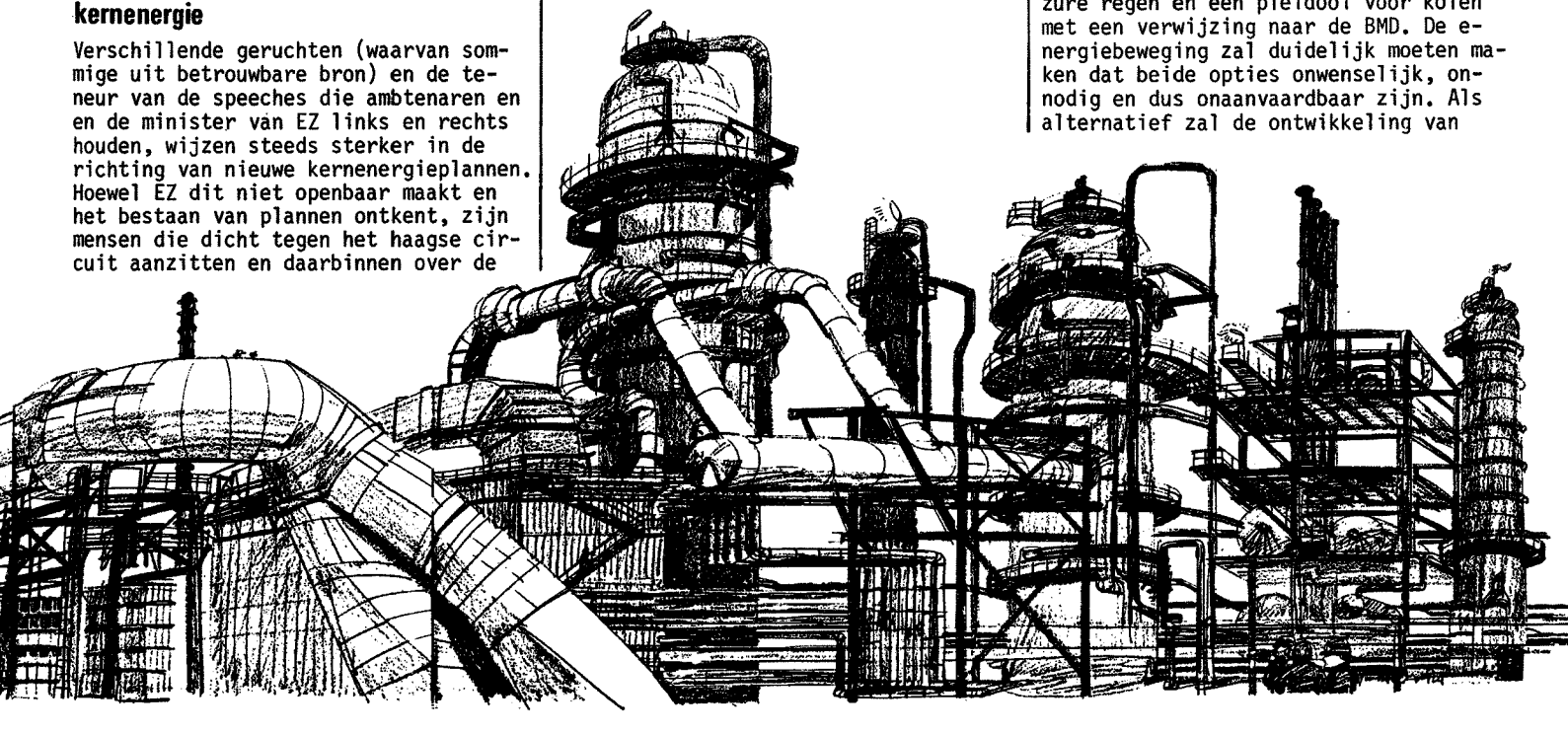

duurzame energiebronnen en de verhoging van de brandstofefficientie naar voren gebracht moeten worden. Maar hoe staat het er in energiepolitiek opzicht voor met dit alternatief?

duurzame energie

De ontwikkeling van duurzame energiebronnen is voor wat betreft zonne- en windenergie in het kommerciële stadium beland. Dat heeft twee konsekwenties. Allereerst verliest de energiebeweging steeds meer invloed op deze terreinen, omdat ze niet of maar moeilijk posities kan behouden in wind- en zonnelobby. Ten tweede komen mét de kommercialisering de financiele aspekten steeds meer op de voorgrond te staan, die tegelijkertijd de grootste belemmering zijn voor de introduktie van duurzame energiebronnen op grote schaal. Momenteel staan bijvoobeeld verschillende molenfabrikanten op de rand van een faillisement.
Op politiek nivo wordt de overgang naar het kommerciele stadium begeleid door onderzoeksgeldstromen te verschuiven van fundamenteel wetenschappelijk naar marktgericht. In feite is het industriebeleid op EZ meer bepalend voor de levenskansen van wind en zonne-energie dan het energiebeleid. Dat industriebeleid is op Wagneriaanse leest geschoeid. Alleen de sterkste bedrijven, die ook een exportpositie kunnen opbouwen, lijken overlevingskansen te hebben.
De kommerciele introduktie van wind- en zonne-energie stuit behalve op een (te) hoge kostprijs van de installaties, ook nog op institutionele en organisatoriese belemmeringen. De reorganisatieplannen maken dat alleen maar erger, voor zover wordt beoogd om de distributiebedrijven een belangrijke rol toe te kennen. Deze belemmeringen zitten in de sfeer van terugleveringstarieven, beheersvormen, subsidieregelingen en dergelijke.
Brandstofbesparing (oftewel verhoging van de energie-efficientie) is de afgelopen tien jaar wel serieus op gang gekomen, maar in vergelijking met het buitenland toch ondermaats gebleven. Hetzelfde geldt voor de installatie van warmte-kracht vermogen, hoewel de toekomstperspektieven hier wat beter lijken. Daar zit dan weer het nadeel aan vast, dat dit vooral bij partikuliere bedrijven gebeurt, waardoor de privatisering van de elektriciteitsvoorziening verder oprukt.

Hoewel op dit moment van schrijven de uitslag van de BMD nog niet bekend is, zijn een paar essentiele punten uitgelekt. Een meerderheid van de bevolking is vóór duurzame energie, tegen kernenergie en -zij het een kleinere meerderheid- voor sluiting van bestaande centrales. De energiepolitiek die hierboven is beschreven, staat daar grotendeels haaks op. Vóór september '84 weten we naar welke kant de balans doorslaat, maar er is geen zinnig mens te vinden die optimisties is over het gebruik van de MBD-uitslag in de politieke besluitvorming. In feite is de BMD dus louter tijdelijk oponthoud geweest, een adempauze voor de betrokkenen in een reeks van (kern)energiekonflikten, die in 1984 weer in alle hevigheid zullen oplaaien.

Herman Verhagen
(Vereniging Miljeudefensie)

(1) Op 27 januari organiseert de Stichting Onderzoek Maatschappelijke Strategie Ontwikkeling (SOMSO) ism de Vereniging Miljeudefensie een diskussiedag over de (re)organisatie van de elektriciteitssektor. De bruikbaarheid van het materiaal voor de energiebeweging staat daarbij voorop. Belangstellenden kunnen zich opgeven bij Arnold Steenbrink of Peter Niermeyer, p/a
P.O.N.
Stationsstraat 15
Tilburg
013-351535

In '84 de boor in zoutkoepels?

Hoe de uitslag van de BMD ook zal zijn, of geïnterpreteerd zal worden, over één brandende kwestie zal snel duidelijkheid moeten komen: het radioaktief afval. De BMD gold als een soort moratorium voor proefboringen in de groningse en drentse zoutkoepels, waar de atoomlobby en van Aardenne graag het atoomafval in op willen bergen. Het verzet van de plaatselijke bevolking tegen de proefboringen heeft mede tot dit uitstel geleid, maar niet tot de stopzetting van de produktie van radioaktief afval in kerncentrales. De afvalberg groeide flink aan tijdens de voorstelling van het BMD-cirkus. De opslag van radioaktief afval in zoutkoepels is een optie die van Aardenne en de atoomlobby nog steeds niet hebben willen opgeven. De brochure 'Proefboringen Dreigen Opnieuw', die de PSP in Groningen enkele maanden geleden uitgaf, gaat hierover.

In 1976 maakt de regering bekend dat zij vijf zoutkoepels heeft uitgekozen voor nader onderzoek en daar proefboringen zal uitvoeren. De plaatselijke bevolking komt snel in verzet. Zij vreest dat wanneer de proefboringen eenmaal uitgevoerd zijn, het erg moeilijk zal worden om het radioaktief afval tegen te houden. Men is bang dat de regering na de proefboringen zal zeggen 'zie je wel, wij hebben de zoutkoepels nu onderzocht en het blijkt dat ze inderdaad geëigend zijn voor de opslag van radioaktief afval'. Bovendien zal de regering, na eenmaal een flinke som geld in de proefboringen te hebben geïnversteerd, minder makkelijk de zoutkoepel-optie op willen geven.
Opvallend is dat niet alleen de bevolking maar ook de besturen van Groningen en Drenthe in verzet komen tegen de proefboringen. Zij besluiten op geen enkele manier medewerking te verlenen aan het onderzoek in de zoutkoepels. Dit besluit is een doorn in het oog van van Aardenne, die toen ook al minister was. Hij heeft inmiddels de BMD gelanceerd en wil het resultaat van de proefboringen in dit inspraak cirkus meenemen. Volgens een regeringscommissie zouden de proefboringen vier tot zes jaar in beslag nemen: twee jaar voor het krijgen van vergunningen en twee tot vier jaar voor de boringen en

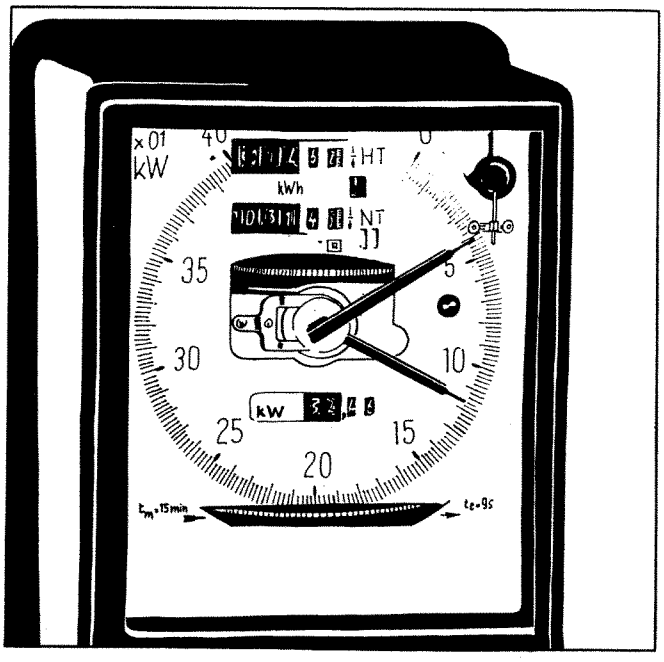

het eindrapport. Van Aardenne doet dan een beroep op de besturen alle medewerking te verlenen, zodat de vergunningen supersnel rond kunnen zijn en de resultaten van de proefboringen nog in de BMD meegenomen kunnen worden. Hij heeft echter geen schijn van kans. Sterker nog, nadat de tweede kamer zich ermee gaat bezighouden, moet de regering zich neerleggen bij een motie waarin gesteld wordt dat de proefboringen tot na de BMD opgeschort worden.

De BMD is nu afgelopen en de proefboringen kunnen in principe beginnen. Dit is natuurlijk geen voldongen feit. Opnieuw zullen de argumenten tegen de opslag in de zoutkoepels over tafel rol len.
Deze worden in de brochure bondig en duidelijk uitgelegd. De opvatting dat de zoutkoepls al miljoenen jaren stabiel zouden zijn wordt weersproken. De kriteria voor de uitgekozen zoutkoepels (Pieterburen, Schoonlo, Anloo, Onstwedde en Gasselte) zijn veel te vaag, en één proefboring kan nooit een beeld geven van de hele zoutkoepel. Over de uitwerking van het hete radioaktieve afval op de zoutkoepel kan al helemaal niets gezegd worden.
Ook de Rijks Geologische Dienst heeft al toegegeven dat de aangewezen zoutkoepels ongeschikt zijn als men het kriterium hanteert dat er de laatste twintig jaar geen enkele beweging meer mag hebben plaatsgevonden in de zoutkoepel. Hieruit konkludeert de RGD echter niet dat de zoutkoepels ongeschikt zijn, maar dat de kriteria (die zij nota bene zelf ontworpen heeft) niet goed hanteerbaar zijn.
Het is goed denkbaar dat naar mate het afvalprobleem nijpender wordt, de kriteria 'hanteerbaarder' gemaakt worden. En dat het afvalprobleem nu ook voor de regering erg nijpend wordt staat buiten kijf. Binnen tien jaar kan het hoog radioaktief en kernsplijtingsafval van de opwerkingsfabrieken in Windscale en La Hague terugverwacht worden.

Omdat de overheid geen andere 'reële' opslagmogelijkheid dan de zoutkoepels op het oog heeft, zullen ze deze optie zo lang mogelijk vast willen houden. Het is op dit moment moeilijk om een inschatting te maken van hoe dat uit zal pakken. Het is te vrezen dat deze regering zich veel minder van het verzet onder de bevolking aan zal trekken Tot een direkte konfrontatie hoefde het in 1979 niet te komen, maar voor de toekomst is dat, mede gezien de tijdsdruk, niet uitgesloten.
Het wordt weer tijd om de politieke ontwikkelingen rondom het afval aandachtig te volgen en,waar nodig, voor re zijn. (MH)

De brochure 'Proefboringen dreigen opnieuw' is te bestellen bij:
PSP- gewest Groningen
Postbus 536, Groningen
tel. 050-128450
De brochure kost twee gulden exclusief verzendkosten.

Wie scoort na de BMD?

Het eindrapport van de BMD laat aan duidelijkheid weinig te wensen over. Een overgrote meerderheid van de nederlandse bevolking is tegen kernenergie en staat positief tegenover duurzame energie. Wat Dodewaard en Borssele betreft bevestigt de BMD de bestaande patstelling. Een kleine meerderheid is voor sluiting.
De verwachting is dat de regering zich niets zal aantrekken van deze uitslag. Van Aardenne heeft al verschillende malen gezegd dat in de tweede helft van de jaren negentig 5.000 tot 8.000 MW verouderd elektrisch vermogen vervangen moet worden en dat voor dit nieuwe grotendeels basislastvermogen in hoofdzaak kernenergie en kolen in aanmerking komen. Met het argument van de zure regen in de hand zal de regering ongetwijfeld kiezen voor minstens één en misschien meer kerncentrales. Dat wat betreft de lange termijn.
Op korte termijn komt daar nog de import van atoomstroom bij. Duitsland, België en Frankrijk bouwen op dit moment een overschot aan kerncentrales. Het is te verwachten dat het komt tot een ruil van nederlands aardgas tegen buitenlandse atoomstroom.
Een schandaal dit beleid. Zeker als je je daarbij realiseert dat de regering de BMD zelf heeft georganiseerd. Maar wat kunnen we doen tegen deze botte machtspolitiek? Zo'n vraag kan makkelijk leiden tot nieuwe discussies over te voeren akties, bijvoorbeeld over een terreinbezetting. Onvermijdelijke discussies, maar ik denk toch dat deze op dit moment niet de eerste prioriteit hebben. Ik vind het belangrijker om eerst na te denken over de inzet van nieuwe akties. Wat gaan we ter discussie stellen en wat willen we via een nieuwe aktie konkreet veranderen?

Iedereen zal het erover eens zijn dat we ons niet alleen moeten richten tegen kernenergie. Het alternatief van vijf à tien nieuwe kolencentrales is net zo goed bedreigend. Het gaat er met andere woorden om de hele kolen-kernenergieoptie ter discussie te stellen.
Dit standpunt is niet nieuw. Op de plannen om duizenden MW centraal vermogen neer te zetten is regelmatig goed onderbouwde kritiek geleverd. Door besparing, warmte/kracht en in mindere mate windenergie en waterkracht is de vervanging van oud door nieuw centraal vermogen voor een groot deel overbodig Het is opvallend dat geen enkele organisatie zich op dit moment richt op het tegenover elkaar stellen van aan de ene kant de kolen-kernenergieoptie en aan de andere kant de besparing-duurzame energieoptie. De basisgroepenbeweging niet en de energiebeweging -ik zal zodadelijk uitleggen wat ik daarmee bedoel- afgezien van een incidenteel boek, artikel of persbericht al evenmin.

basisgroepenbeweging

In de basisgroepenbeweging is nooit veel nagedacht over de energieproblematiek. De grote kracht van de Dodewaard-Gaat-Dichtbeweging lag in haar radikale kritiek op de parlementaire demokratie (of uitsluitend het funktioneren ervan, dat is altijd onduidelijk gebleven) en in de ideeën over autonomie, basisdemokratie en recht op verzet. Radikale kritiek die helaas niet heeft geleid tot nieuwe opvattingen over demokratie en autonomie, maar integendeel is vastgelopen on de tweede grote Dodewaardblokkade.
De basisgroepenbeweging ligt ook op zijn gat. Veel mensen zijn andere konflikten belangrijker gaan vinden. Wat rest zijn -voor zover mij bekend- de akties tegen Kalkar, samen met het LEK en de atoomstroomakties. Beide lopen moeizaam, maar beide bezitten wel een aantal goede elementen, waar in een nieuwe aktie op kan worden voortgebouwd

Voor zover er in de basisgroepenbeweging over de energieproblematiek wordt nagedacht, gaat het vooral om een verdieping van de argumentatie tegen kernenergie. Meest opvallend daarbij is een steeds betere uitwerking van het proliferatieargument. Nederlandse kerncentrales en met name ook de onderzoeksreaktoren zijn vrijwel zeker schakels in de produktie van plutonium voor atoombommen, misschien zelfs voor de kruisraketten. Als zoiets hard kunt maken is dat natuurlijk wel wat waard. Maar het is niet genoeg voor een nieuwe aktie. De strijd gaat niet alleen tegen kernenergie.

energiebeweging

De energiebeweging richt zich al evenmin op het aankaarten van het konflikt kernenergie-kolen versus besparing-duurzame energie. Zij is vooral praktisch bezig. Er zijn op dit moment al talloze mogelijkheden tot energiebesparing en de invoering van duurzame energie. Vooral op gemeentelijk en provinciaal niveau. Het gaat daarbij met name om zaken ald de isolatie van woningen en gebouwen, energiezuinige nieuwbouw, warmte/krachtkoppeling (Total Energy-installaties) en windenergie. De landelijke ontwikkelingen zijn bij veel mensen wel bekend, men wijst ze ook af, maar niemand voor er echt gericht aktie tegen. De hoop lijkt erop gevestigd, dat je door de positieve ontwikkelingen op plaatselijk gebied de landelijke op dan duur overbodig kunt maken.

Rond de plaatselijke energieaktie is een heel netwerk ontstaan, met aan de ene kant een groeiend aantal plaatselijke groepen -onder andere oude AKB-ers, mensen uit politieke partijen, deskundigen- en aan de andere kant een hele serie landelijke organisaties, zoals het Centrum voor Energiebesparing, Milieudefensie, Energie Anders, de Vereniging Energiewinkels, de Stichting Woonenergie, Strohalm en Milieuedukatie de Organisatie voor Duurzame Energie en de Kleine Aarde. Daartussenin staat dan nog de Werkgroep Energie Discussie, dat -hopelijk- steeds beter gaat funktioneren als servicebureau. Op dit netwerk doel ik als ik het over de energiebeweging heb.

een nieuwe aktie

Het is in mijn ogen zo klaar als een klontje dat je minstens een deel van de energiebeweging mee moet krijgen als je een nieuwe succesvolle aktie wilt voeren tegen de kolen-kernenergieoptie. Ik verwacht ook dat de bereidheid om een nieuwe aktie te voeren toe zal nemen bij veel plaatselijke energiegroepen en enkele van de landelijke organisaties.
De regeringsplannen maken duidelijk dat het niet genoeg is om enkel plaatselijk te werken aan besparing en alternatieven. Je komt dan niet veel verder dan de door de regering en de atoomlobby gestelde marges.
Het komt erop aan de plaatselijke aanpak te combineren met politieke eisen, die stimulerend werken op de ontwikkeling van duurzame energie en energiebesparing en remmend op de verder uitbouw van kolen en kernenergie.
Ik denk dan ijvoorbeeld aan een beter subsidiebeleid voor woningisolatie, windmolens, zonnekollektoren enzovoorts aan hogere terugleverprijzen voor stroom uit windmolens en aan de onder andere door Milieudefensie en het Centrum voor Energiebesparing bepleite wijziging van de struktuur van de elektriciteitsvoorziening, een wijziging die tot doel heeft dat de huidige distributiebedrijven ook aan energieopwekking kunnen doen.
Het belangrijkste punt waar ik aan denk is het huidige onderzoeks- en ontwikkelingsbeleid. Dit is nog steeds voor het overgrote deel op kernenergie gericht. Denk aan Kalkar, de KEMA en de ECN. Ik wil ervoor pleiten om met de uitslag van de BMD -nogmaals, hun BMD- in de hand niet af te wachten tot de regering met nieuwe kernenergieplannen komt, maar integendeel zelf het initiatief te nemen en dit laatste grote bolwerk van de atoomlobby aan te pakken. De BMD geeft ons een schot voor open doel wat dit betreft. Het is toch volstrekt ondemokratisch dat de toekomst van de electriciteitsvoorziening nog steeds op kernenergieis gericht. We staan toch volledig in ons recht als we eisen dat dit 180 graden ommoet!

grondideeën

Alles bij elkaar kom ik tot de volgende grondideeën voor een nieuwe aktie:
1. We moeten profiteren van de uitslag van de BMD. De uitslag is een schot voor open doel voor de AKB. Zeker als je daarbij in ogenschouw neemt dat de BMD door de regering zelf is opgezet. We moeten duidelijk maken dat het een schandaal is dat het overheidsbeleid nog steeds zo sterk op kernenergie gericht is.
Het beleid van de regering is volstrekt ondemokratisch. Het funktioneren van de parlemantaire demokratie dient aan de orde te worden gesteld.
2. Een nieuwe aktie heeft alleen kans van slagen als hij gesteund wordt door de energiebeweging. Alleen als je veel plaatselijke groepen en clubs als Milieudefensie meekrijgt heb genoeg -inhoudelijk én organisatorisch- basis voor een nieuwe aktie.
3. In de aktie gaat het erom de kolen-kernenergieoptie ter diskussie te stellen en als alternatief de besparing-duurzame energieoptie naar voren te schuiven. Daarvoor is verder onderbouwing van onze optie nodig en politieke eisen die energiebesparing en duurzame energie verder helpen.
4. Het is stom om met de BMD-uitslag in de hand te wachten op nieuwe kernenergieplannen van de regering. Het is beter de regering vóór te zijn en je bijvoorbeeld hard te maken voor een radikaal ander onderzoeksbeleid, met de stopzetting van Kalkar als eerste eis. Zo'n wijziging dient konkreet te worden uitgewerkt in de vorm van een alternatief onderzoeksbeleid.
5. Het is mogelijk om in het kader van zo'n aktie de atoomstroomweigeraktie een nieuw perspektief te geven. Het geld van de weigeraars moet gaan naar plaatselijke energieaktie.
6. In het kader van een dergelijke aktie kunnen talloze aktiviteiten naast elkaar plaatsvinden. Van plaatselijke voorlichtingsbijeenkomsten over de mogelijkheden van windenergie, energiebewust bouwen en warmte/kracht tot bezettingen van de onderzoekscentra.

Sible Schöne

Landelijke klups en plaatselijke aktie

Op deze drie bladzijden twee stukken over het fenomeen plaatselijke energieaktie. Het eerste is van de Werkgroep Energie Diskussie, die een kursus 'beinvloeding gemeentelijk beleid' gaat starten.
Het tweede verhaal bestrijdt de al te grote pretenties van allerlei landelijke organisaties, zoals de WED. Het gaat er om wat de rol van de klups moet zijn. Moeten ze de beweging op sleeptouw nemen? Zouden ze het best voldoen als bezemwagen achter de dapper doorzettende aktivisten aan de basis? Of ploegleiderswagen van waaruit het peleton wordt verteld wat de beste strategie is?

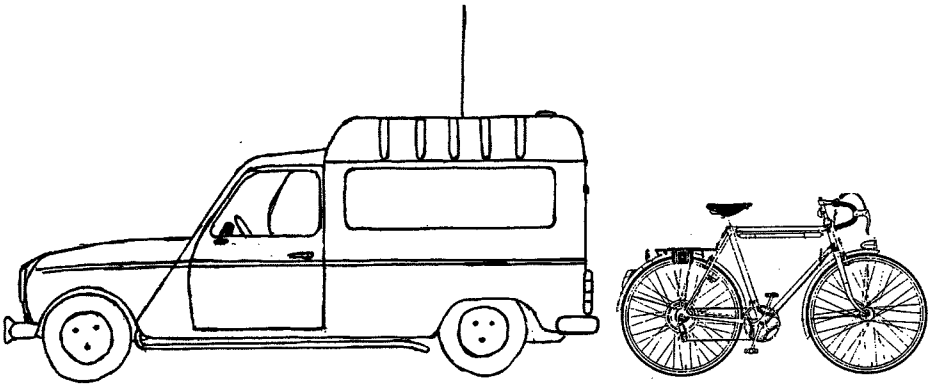

De Werkgroep Energie Diskussie (WED) zoekt vrijwilligers die in de komende tijd werk willen maken van de verbetering van het plaatselijk energiebeleid. De WED verzorgt een twee jaar durend projekt ter ondersteuning van dit werk.
In het onderstaande artikel schetst de WED de achtergronden van dit projekt en gaan ze in op de inhoud er van.

Een kursus

Al meer dan tien jaar leeft het besef dat wij, ondanks de hoge peil van ons kunnen en kennen, heel verkwistend omgaan met de energie die wij opwekken en verbruiken, met de huizen die wij bouwen en het afval dat wij produceren. Die drie zaken worden in het leven van de alledag in belangrijke mate geregeld door de landelijke, provinciale en plaatselijke overheid.
Al enige tijd is bekend dat het beter is om elektriciteit niet meer uitsluitend in grote centrales op te wekken, maar in meerdere kleine centrales die afvalwarmte aan bedrijven of woningen kunnen leveren; en dat het beter is om meer duurzame energiebronnen te gebruiken.
Het is al lang bekend hoe wij huizen kunnen bouwen waarin nog maar nauwelijks gestookt hoeft te worden, omdat ze prima geisoleerd zijn en zó gebouwd dat de zon optimaal binnenschijnt en verwarmt. Ook in bestaande woningen kan veel meer dan tot nu toe worden bespaard.
Dat het heel goed zou zijn om minder afval te maken, afval gescheiden in te leveren of te verzamelen, waardevolle materialen er uit terug te winnen en de rest te vergisten, is ook al geen nieuws meer.

beter beleid

In brede lagen van de bevolking bestaat steun voor een beter beleid op deze terreinen; beter voor het miljeu (en dus ook voor mensen), beter voor het zuinig gebruik van grondstoffen en energiebronnen, voor de werkgelegenheid en de kwaliteit van de samenleving.
Voor wat het miljeu betreft behoeven we alleen maar te herinneren aan de bodemverontreiniging, luchtvervuiling en zure regen. De werkgelegenheid wordt bevorderd door rendabele plaatselijke energieprojekten, uitgebreide (na)isolatieprogramma's en een veel zorgvuldigere afvalverwerking. De maatregelen die moeten worden genomen om het overheidsbeleid in gewenste richting te veranderen zijn al vaak in goede plannen uitgewerkt. Wetenschapsmen-

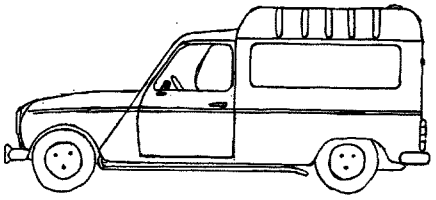

sen hebben de cijfers die er bij horen al menigmaal nagerekent. Het klopt allemaal, en toch verandert er niets, tenminste niet op grote schaal.
Het moet er nu maar eens van komen, vindt de WED. Daarom staat voor de komende twee jaar een projekt op stapel dat moet helpen het plaatselijkbeleid geleidelijk in goede richting te duwen.

lokaal

Omdat het beleid op plaatselijk nivo nog het best te overzien is, het daar ook nog vaak aan gericht beleid ontbreekt en dáár juist veranderingen mogelijk zijn, heeft de WED gekozen voor het beinvloeden van het plaatselijk energiebeleid. Voor mensen die als vrijwilliger of beroepshalve aktief zijn biedt dat ook de meest konkrete mogelijkheden om iets aan te pakken, waarvan na loop van tijd resultaten kunnen worden verwacht.
Mensen reageren vaak verbaasd als er gezegd wordt dat er best wel iets te veranderen is aan het doen en laten van de gemeente. Voorbeelden uit de praktijk laten zien dat het lukt.
In Cuyk, Schiedam en Leidschendam zijn komplete woonprojekten met passieve zonne-energie gebouwd; in Zutphen loopt een suksesvol na-isolatie programma. Enkele gemeenten, zoals Deersum, Schipluiden en Naaldwijk zijn al ver met (plannen voor) het zelf rendabeler opwekken van energie. Tien jaar geleden gingen in heel Nederland de lege flessen nog met de vuilnisman mee; nu staan er bijna in alle plaatsen glasbakken als eerste stap op weg naar hergebruik.
Er is dus wel iets in beweging te krijgen, als er maar hard en lang genoeg én met goed onderbouwde argumenten tegen het beleid wordt aangeduwd.

training

Het WED-projekt ibeinvloeding plaatselijk energiebeleid' bestaat het komende jaar uit training en ondersteuning van plaatselijk kader.
De training is een soort stoomkursus. Deelnemers worden in een eerste blok van vier dagdelen vertrouwd gemaakt met de werking van het lokaal bestuur, niet door middel van teoretiese beschouwingen, maar aan de hand van praktiese voorbeelden van het huidig beleid ten aanzien van plaatselijke energieopwekking, woningbouw en afval/ hergebruik.
Ineen tweede blok van vier dagdelen wordt gekeken naar uitvoerbare alternatieven voor het bestaande beleid en de manier waarop die het best in de eigen gemeente kunnen worden aangepakt.
De tijd tussen de twee kursusblokken kan door de deelnemers worden benut om het bestaande beleid in hun gemeente goed in kaart te brengen.

De kursus loopt van februari tot juni 1984 en wordt in dertig plaatsen, verspreid over het hele land, georganiseerd. Tien à twintig vrijwilligers kunnen per regio deelnemen.Alle kosen worden door de WED gedragen. Dat ismogelijk door een subsidie van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. De aktiviteiten van de vrijwilligers worden ondersteund door het projektburo van de WED, in samenwerking met regionale steunpunten en diverse WED-lidorganisaties. Het projektburo verzorgt het kursus- en werkmateriaal. Daarbij wordt er vanzelfsprekend rekening mee gehouden dat het lokaal beleid ten aanzien van energie-opwekking, woningbouw en afval en hergebruik sterk verschilt.

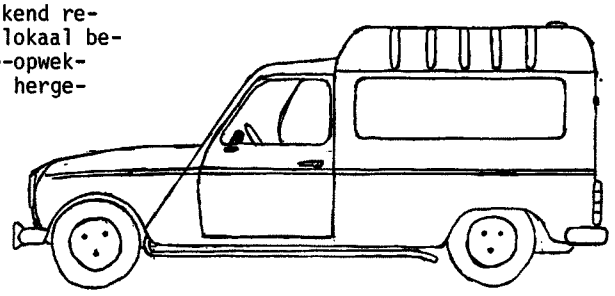

Na de kursus kan tevens op ondersteuning vanuit een 'deskungigenpool' en vanuit in de WED samenwerkende (milieu)organisaties worden gerekend.

deelnemers

Iedereen die zich in de doelstellingen van dit projekt kan vinden kan zich aanmelden!
Het spreekt eigenlijkvanzelf dat wij van mensen die zich aanmelden vragen dat ze niet slechts voor de duur van de kursus met het gemeentebeleid aan de gang gaan, maar voor een langere periode én in samenwerking met anderen gaan proberen het energiebeleid in hun eigen omgeving in de gewenste richting te duwen.
Bestaande groepen die reeds over de nodige ervaring beschikken worden uitgenodigd zich voor de training aan te melden. De kursus biedt de mogelijkheid ervaringen uit te wisselen en de wijze van beïnvloeding van het gemeentebeleid te bespreken.
Veel van de vrijwilligers die al langere tijd als 'voorlichter' bij de WED betrokken zijn zullen aan de nieuwe training en aktiviteiten deel nemen.
Dit betekent overigens niet dat de WED ophoudt met het verzorgen van voorlichting en diskussieaktiviteiten. Het accent is verlegd. Veranderingen in beleid gaan op bijna alle terreinen gepaard met een goede informatievoorziening en voortgaande maatschappelijke diskussie.

aanmelding

De training "beïnvloeding plaatselijk energiebeleid" start in februari 1984. Nu al kunnen belangstellenden zich aa aanmelden bij het projektburo van de WED. Daar kunt u ook terecht voor antwoord op mogelijke vragen over het projekt.
Adres: Projektburo WED, Damrak 28-30, 1012 LJ Amsterdam, tel. 020-270328/ 271368

en een kritiek

Waar moet het heen met wat de energiebeweging heet? Op landelijk nivo steken de organisaties elkaar de loef af met wat ieders inbreng is. Het Centrum voor Energiebesparing, Aktie Strohalm, Energie Anders, Milieudefensie, Natuur en Milieu, st Milieu Edukatie, Landelijk Energie Komitee, de Werkgroep Energie Diskussie etcetera klaimen elk aktiviteiten ten aanzien van energie-akties, energie-edukatie, èn.....ondersteuning plaatselijke energiegroepen. Merkwaardigerwijs zijn deze plaatselijke groepen niet of nauwelijks gevraagd naar wat zij er nu zelf van vinden.
Met dit stuk willen we daar zelf het initiatief toe nemen.

Wat verwachten we van onze landelijke organisaties? Welke struktuur ondersteunt ons plaatselijk werk zo optimaal mogelijk?
Op lokaal nivo hebben we gemerkt dat ondersteuning van landelijke organisaties, met organisatoriese en inhoudelijke kennis zeer welkom en eigenlijk onontbeerlijk is. Duidelijk moet worden wat we van de landelijke organisaties afzonderlijk kunnen verwachten. Verhelderend is het daarom om in het kort onze indruk te geven van hoe en op welk terrein de landelijke organisaties werken, zonder alle overlappen te noemen.

WED

Om te beginnen de WED. De WED heeft in haar eerste aktieve jaar van haar bestaan bewezen een effektief serviceburo te zijn voor plaatselijke groepen. Niet alleen zijn er plaatselijke groepen van de grond gekomen, ook zijn er dankzij de WED, en met name het werk van het projektburo, een hoop kontakt verbeterd of ontstaan tussen groepen over en weer Dat is iets dat niet mag verdwijnen. De WED-groepen zijn ontstaan enerzijds uit individuele of nieuwe mensen die hun basis hebben bij de WED, maar anderzijds uit mensen afkomstig uit bestaande energiegroepen die niet perse hun thuis binnen de WED hebben.
Dan Milieudefensie. VMD heeft, los van haar plaatselijke groepen en Milieu- en Huishoudengroepen, geen direkte binding met plaatselijke energiegroepen op energiegebied. Daarentegen zijn er legio kontakten, bijvoorbeeld met betrekking tot (broodnodige) akties en eisenpakketten, die vaak suksesvol zijn. Ook is het zo dat het merendeel van de energieaktivisten lid is of op z'n minst zich verbonden voelt met het werk van VMD.
Natuur en Milieu en zeker ook het CvE, staan, als ze daarom gevraagd worden, de plaatselijke groepen bij om hun inhoudelijke problemen en vragen op te lossen. N&M met meer nadruk op beleidsbeïnvloeding en lobby in Haagse kringen, het CvE meer op technies-inhoudelijke onderbouwing en onderzoek.

LEK

Het LEK heeft een aantal mensen onder haar vleugels die procedures en lobbyakties ondernemen en aankunnen tegen kernenergie. Verder initieert zij akties waar plaatselijke groepen aan mee kunnen werken, maar een direkt verband met plaatselijke groepen is, evenals bij de andere, niet aanwezig.
De Kleine Aarde ontwikkelt projekten op het gebied van zelfvoorziening in duurzame energie, verzorgt voorlichting en legt relatie naar de ekologie.
Strohalm is maatschappijkrities, initieert akties en doet voorlichtingswerk.
Energie Anders levert inhoudelijke ondersteuning op het gebied van duurzame energie, met name windenergie en levert voorlichtingsmateriaal.
Stichting Woon/Energie richt zich op de kwaliteit van het woonklimaat met zo min mogelijk brandstof en optimaal gebruik van duurzme energie.
De Organisatie Duurzame Energie doet aan zelfbouw en kleinschalige duurzame energie.
De Stichting Milieu Edukatie levert edukatief materiaal zoals lessenpakketten en tentoonstellingen.
De Vereniging Energiewinkels wisselt ervaringen uit en nieuwe ideeën met betrekking tot kleinschalig werk rond duurzame energie en energiebesparing.
Het behoeft eigenlijk allemaal weinig toelichting. Het is iedereen wel bekend waar de kracht van elke organisatie

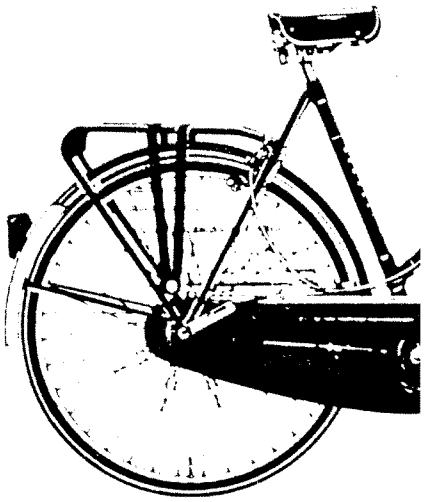

apart ligt. Daaromis het betreurenswaardig dat soms wordt geprobeerd 'terrein te winnen' ten koste van andere organisaties, omdat nu de financiële situatie van van veel milieugroepen krapper geworden is. De organisaties gedragen zich als elkaars konkurrenten en bemoeien zich het liefst met alles om zodoende in de picture te komen en te blijven. Het resultaat is dat iedereen overal mee bezig is(en niet altijd met evenveel diepgang), scheiding der geesten, onvrede en onduidelijkheid voor de achterban en de plaatselijke groepen. Vervolgens schermt elke organisatie, als dat zo uitkomt, met de dienstverlening aan de plaatselijke groepen, maar deze laatste worden dan niet gevraagd aan wat voor dienstverlening ze dan wel behoefte hebben. Zo hoorden we bijvoorbeeld dat er subsidie is aangevraagd om de plaatselijke groepen te leren een etalage in te richten.....

reilen en zeilen

Bovenstaande is voor ons reden geweest om te proberen een oplossing te zoeken voor het zo optimaal mogelijk reilen en zeilen van de energiebeweging, zowel de landelijke als de plaatselijke tak. Met hetvolgende willen we hiertoe een aanzet geven. We hopen dat het diskussiestof zal opleveren.
Ten eerste vragen we de landelijke organisaties te komen tot een duidelijke afbakening van taken en aandachtsvelden, in hun eigen belang en dat van de plaatselijke groepen. Voor de landelijke organisaties is er op het ogenblik een overlegstruktuur middels de WED. Wij denken dat de aktiviteiten die het projektburo het laatste jaar heeft vervuld naar de plaatselijke groepen toe, konsolidering en uitbreiding behoeft om op deze manier een struktuur/netwerk te krijgen van landelijke en plaatselijke groepen.
De WED zou niet primair een politieke beweging moeten zijn die bepaalt welke kant de energeibeweging op moet gaan. Sterker nog, de WED zou zich niet met inhoudelijk werk bezig moeten houden;

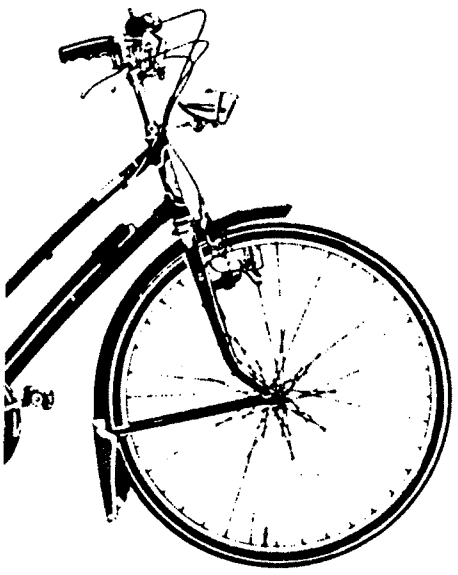

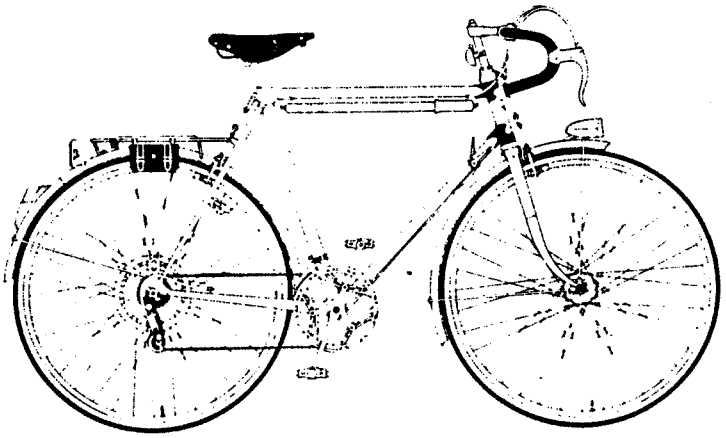

geen nieuw materiaal moeten maken zoals boekjes, dat is een taak van de aangesloten organisaties, al dan niet gezamenlijk. Op deze manier zal de WED neit als konkurrent werken voor enkele landelijke organisateis zoals dat nu wel het geval is geweest.
We moeten het WED-projektburo verder uitbouwen tot een service-buro van formaat door een sterk te verbeteren WED-bulletin (meer aktuele informatie, als adressen, overzichten van nieuw materiaal en zeer belangrijk, het uitwisselen van informatie van plaatselijke groepen) en het uitbreidne van de kontakten tussen de plaatselijke groepen (kongresdagen, diskussiebijeenkomsten, trainingsweekenden). Het moet uiteraard niet zo ekstreem worden dat de WED nog slechts service verleent en kritiekloos optreedt. De aktiviteiten moeten zeerzeker binnen de uitgangspunten van de WED vallen; daar is de WED dan ook op aan te spreken.

formele status

De regiogroepen van de WED zullen een formelere status moeten krijgen, waarbij de medezeggenschap geregeld moet worden. Wij stellen voor om een plaatselijk beraad te vormen met een of meerdere vertegenwoordigers per regiogroep. Deze raad kan het bestuur informeren en adviseren.
De bestaande plaatselijke groepen die nu al een vertegenwoordiger in een regiogroep hebben, krijgen op deze manier een plaats in het netwerk; groepen die dat nog niet hebben zouden gevraagd moeten worden zich op deze manier aan te sluiten. De regiogroepen kunnen dan in een aantal gevallen ook als regionale overlegstruktuur funktioneren (afhankelijk van het aantal groepen per regio). Op deze manier onderhoudt de energiebeweging via de WED-groepen kontakt, ten aanzien van feitelijke vragen, behoefte aan materiaal, maar ook overleg over de gezamenlijke aktiviteiten. Het projektburo is daarbij serviceburo voor de leden van de regiogroepen, dus ook voor de plaatselijke energiegroepen.
Wij voorzien op deze manier dat de WED een netwerk van kontakten en gegevens van/voor plaatselijke groepen oplevert, waar iedereen gebruik van kan maken.
De landelijke organisaties zouden in tegenstelling tot de WED weldegelijk en met overtuiging met inhoudelijke ondersteuning verder moeten gaan, bijvoorbeeld zoals hiervoor geschetst. Zij maken materiaal, initieren akties, pikken ideeën op en werken samen met plaatselijke groepen (middels het plaatselijk beraad), bespreken strategieën en dergelijke.

ondersteuning

Dit summiere voorstel tot het verder uitbreiden van de service-aktiviteiten van het WED-projektburo, het overlaten van het inhoudelijk werk aan de afzonderlijke organisaties, het oprichten van een plaatselijk energieberaad en hetaktiveren van regiogroepen, is duidelijk een visie vanuit plaatselijke groepen, omdat wij vinden dat die te weinig heeft meegespeeld (alleen op papier als het erom ging geld binnen te halen). De taak en struktuur van de WED-plenair hebben we niet ter sprake gebracht omdat dat niet direkt onze zaak is.
Met ons voorstel krijgt het WED-orgaan drie gezichten, namelijk de plenaire WED, het WED-projektburo en het plaatselijk beraad met de energiegroepen.
Hopende dat we een zinvolle bijdrage hebben geleverd aan deze diskussie over de energiebeweging wachten we graag op reakties. We willen dit stuk inbrengen, met eventuele reakties, op donderdag 3 november in de WED-plenair. Het is daarbij belangrijk dat we van zoveel mogelijk plaatselijke groepen ondersteuning krijgen, zodat we naderhand over konkretisering met alle betrokkenen kunnen praten.
Reakties en ondersteuning naar:
Frans Rooyers
Werkplaats Energie-Aktie
Kampersingen 72
2012 DM Haarlem
tel 023 - 312846
bgg 340576
Johan Bakker Nijmegen 080 - 236202
Sible Schöne Nijmegen 080 - 238094
Wim Kersten Tilburg 013 - 351535

Ja, nee of geen mening

26 februari 1983 vond in Arnhem een demonstratie plaats, gericht tegen de herstelwerkzaamheden aan de kerncentrale van Dodewaard. In het kader van het praktikum 'nieuwe sociale bewegingen', georganiseerd door het instituut voor Politicologie in Nijmegen, hebben wij toen besloten een onderzoekje te doen naar de AKB. Als onderdeel van dat onderzoek hebben we destijds een enquête gehouden onder de demonsranten.
We waren vooral geïnteresseerd in de ontwikkeling van de AKB en in desamenstelling van de groep demonsranten wat betreft een aantal thema's. We wilden weten wat anti-kernenergiërs/sters dachten en denken over basisdemokratie, geweld en parlementair of buiten- of a-parlementair gerichte akteis. Onze verwachting was dat we een aantal groepen zouden kunnen vinden met tegengestelde opvattingen.
Drieënzeventig mensen waren zo vriendelijk onze verregende formulieren in te vullen. De gegevens hebben we vervolgens in de komputer gestopt, waarna de ellende pas echt begon.....
Hieronder geven we een overzicht van enkele resultaten, die we ondanks alle moeilijkheden toch nog aan de komputer hebben kunnen ontfutselen.

sociale samenstelling

Het gros van de deelnemers kwam uit de regio Arnhem, Nijmegen. Ongeveer de helft was student/scholier. Van de andere helft viel het op dat de meesten een beroep uitoefenden waarvoor een hogere opleiding meestal een vereiste is. Ruim 60% viel in de leeftijdscategorie 20 tot 30 jaar.
Iets meer dan de helft van de geënqueteerden was geen lid van een basisgroep, 16% was lid geweest en 33% was wel lid.
Uit de gegevens bleek dat er sprake was van een grote overlapping met andere bewegingen. Slechts 12% verklaarde nooit aan akties van andere bewegingen deelgenomen te hebben.
Ondanks het feit dat 35% van de respondenten zei geen verwantschap te voelen met een politieke partij, had driekwart bij de laatste kamerverviezingen gestemd. Van de 17 niet-stem(st)ers waren er 9 die om principiele redenen niet naar het stemhokje gegaan waren. Van diegenen die wel hadden gestemd, deed 87% dat op klein links, waarbij vooral de PSP en de CPN met respektivelijk 40% en 27% eruit sprongen. De overige 13% van de stemmen ging naar de PvdA.

kontroversen

We hadden het vermoeden dat er binnen de AKB tegengestelde opvattingen bestonden ten aanzien van de in de inleiding genoemde thema's. We hebben geprobeerd om erachter te komen of er op basis van de verschillende opvattingen groepen binnen de AKB te onderscheiden zijn. Om dat te weten te komen hadden we negen uitspraken geformuleerd waarvan de respondenten aan moesten geven of ze het er wel of niet mee eens waren. Voordat we begonnen met het konkrete onderzoek hadden we reeds de volgende groepen onderscheiden: - zij die kiezen voor principiele geweldloosheid versus zij die gegeweld als middel van protest geoorloofd vinden.

- zij die volledige autonomie van de AKB nastreven versus zij die kiezen voor samenwerking met traditionele organisaties (vakbonden, politieke partijen e.d.).
- zij die kiezen voor een centrale organisatie binnen de AKB versus zij die kiezen voor de autonomie van de basisgroepen.

Het is waarschijnlijk dat niet iedereen precies binnen bovenstaande kategorieën in te delen is omdat er ook mensen zullen zijn die een tussenpositie innemen. Bij ieder thema hadden we drie uitspraken gemaakt.

geweld

De drie uitspraken bij dit thema hadden betrekking op: de bereidheid deel te nemen aan een blokkade, principiele geweldloosheid en het gebruiken van geweld als middel van protest.
Van de 73 respondenten waren er 69 bereid deel te nemen aan een blokkade. Ondanks het feit dat dit op zich zelf een interessant gegeven is hebben we deze uitspraak, omdat ze niet genoeg onderscheidend vermogen had, uit de verdere analyse weggelaten.
Op basis van de twee andere uitspraken komen we tot de volgende tabel:

		principieel geweldloos		
		eens	oneens	
geweld als protest	eens	39	14	53
	oneens	4	15	19
		43	29	72

Er zijn te onderscheiden: 39 "harden" en 15 "zachten". De veertien mensen die het zowel eens zijn met principiele geweldloosheid en met het gebruik van geweld als middel van protest nemen op het eerste gezicht een tegenstrijdige positie in. Een verklaring hiervoor kan waarschijnlijk gevonden worden in de manier waarop de uitspraken gesteld waren. De mogelijkheid bestaat dat mensen, alhoewel ze zelf principieel geweldloos zijn, het geweld van anderen niet afwijzen. Invergelijking met de situatie op het "veld", in de modder, is het aantal van 39 "harden" enigszins opvallend. Daar lijkt het vaak alsof het aantal voorstanders van geweldgebruik ver overtroffen wordt door het aantal tegenstanders. Waarschijnlijk heeft dat te maken met allerlei emotionele faktoren die dan een rol spelen. Dit zou kunne betekenen dat bijvoorbeeld intimidatie door politie en arresta-

tieteams een grote indruk op mensen maakt.
De 39 "harden" zijn vooral mensen die veel aan akties deelnemen en reeds langere tijd aktief zijn (vóór 1980). Mensen die na 1980 aktief zijn geworden, zijn over het algemeen principieel geweldloos. Een rol speelt ook het feit of men aktief is in andere bewegingen. Evenals mensen die lid zijn van een basisgroep zijn zij in mindere mate tegenstander van geweldgebruik.
Degenen die PPR of PvdA gestemd hadden zijn vrijwel allemaal principieel geweldloos.

strategie

Centraal staat hier de vraag of men kiest voor parlementair gerichte dan wel buiten-parlementaire of a-parlementaire akties. Ook hier viel een vraag weg omdat ze te weinig onderscheid maakte tussen voor- en tegenstanders. Het ging hier om de vraag of politieke partijen in het parlement een bijdrage kunnen leveren aan de strijd tegen kernenergie. Ruim 86% vond dat dit mogelijk was. Achteraf beschouwd had de vraag beter kunne luiden in hoeverre politieke partijen een werkelijke bijdrage leveren aan die strijd. Waarschijnlijk waren de antwoorden dan toch ietsjes anders uitgevallen. De resterende twee uitspraken namelijk of de AKB deel moet nemen in overlegorganen van de overheid en of de AKB een samenwerking dient aan te gaan met politieke partijen en vakbonden, staan in devolgende tabel:

	overleg met de overheid		
	eens	oneens	
samenwerking eens	22	18	40
met partijen on-			
en vakbonden eens	5	20	25
	27	38	65

22 mensen kiezen duidelijk voor het delnemen van de AKB in het netwerk van meer traditionele politieke organen. Daarentegen vinden 20 mensen dat de AKB haar eigen koers moet varen. Hierbij moeten we wel meteen een kanttekening plaatsen in die zin dat veel van de geinterviewden een onderscheid maken tussen de top en de basis van vakbonden en politieke partijen. Het is vooral samenwerking met de in het bestaande machtscircuit geintegreerde top van bovengenoemde organisaties die wordt afgewezen. Op regionaal en plaatselijk nivo is vaak wel een goede samenwerking en overleg mogelijk, aldus de reaktie van een aantal mensen.
Het zijn vooral basisgroepleden, niet stemmers en mensen die aktief zijn in andere bewegingen die overleg met de overheid en samenwerking met traditionele organisaties afwijzen.

basisdemokratie

Voor de uitspraken met betrekking tot dit tema hadden we drie onderwerpen gekozen die, ons inziens, belangrijk zijn als het gaat om basisdemokratie, en wel: een centrale organisatie binnen de AKB, de autonomiteit van basisgroepen en het basisgroepenoverleg. Het gaat hier vooral om de plaats waar beslissingen genomen worden en de bindingskracht van die beslissingen. Omdat alledrie de vragen voldoende onderscheid vertoonden, zouden we een driedimensionale tabel krijgen. Vanwege de onoverzichtelijkheid van zo'n tabel wordt die hier weggelaten en beperken we ons tot het in woorden weergeven van de belangrijkste resultaten. Er waren slechts twee personen die kozen voor een besluitvormingsmodel waarbij een centrale organisatie de besluiten neemt die dan door de basis opgevolgd moeten worden. Achttien mensen gaven de voorkeur aan een model waarin de basisgroepen los van elkaar en voor zichzelf besluiten nemen ten aanzien van het voeren van akties. Voor het model van een basisgroepenoverleg kozen zeven mensen. De overige 41 mensen namen tussenposities in. Opvallend was dat 28 mensen het zowel eens waren met centrale organisatie en met basisgroepenautonomie. Het blijkt dat de standpunten, zeker wat betreft het organisatiemodel, een grote verscheidenheid te zien geven.
Een fundamentele diskussie over basisdemokratie, los van konkrete akties, lijkt ons dan ook wenselijk. Mensen die na 1980 aktief zijn geworden, kiezen vaker voor een centrale organisatie. Er is tevens sprake van een groot verschil tussen (ex)basisgroepleden en niet-leden: 80% van de niet-leden zijn voor een centrale organisatie

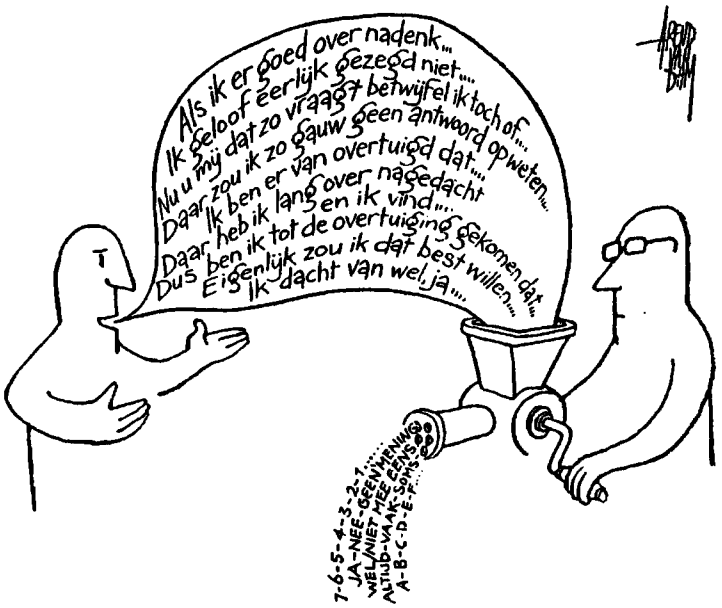

konklusies

Het is niet echt duidelijk geworden of er sprake is van verschillende groepen binnen de AKB. Aan de andere kant is het wel duidelijk, gezien de vele diskussies, dat er sprake is van uiteenlopende en soms zelfs tegengestelde opvattingen over een aantal tema's. Het is gebleken dat 1980 een belangrijk jaar is geweest. Waarschijnlijk hebben de akties in Dodewaard een grote invloed gehad op op de standpunten die mensen nemen. Zoals reeds gezegd, is het zinvol om over de door ons onderzochte tema's een diskussie te organiseren, een diskussie die losstaat van konkrete akties. Zeker bij zulke belangrijke tema's als organisatievorm en aktiestrategie mag de diskussie niet afhankelijk worden van de grilligheid van konkrete akties. De eenheid en kracht van de beweging wordt niet alleen bepaald door het voeren van akties, maar evenzo door fundamentele en demokratiese diskussies binnen de beweging zelf.
Rest ons nog iedereen te bedanken die op een of andere wijze zijn of haar bijdrage aan dit onderzoek heeft geleverd.

Patries Boegholt
Wilma van Nispen
Rombout van Nieuwenhof
Rien Wijnhoven

Binnenlands nieuws

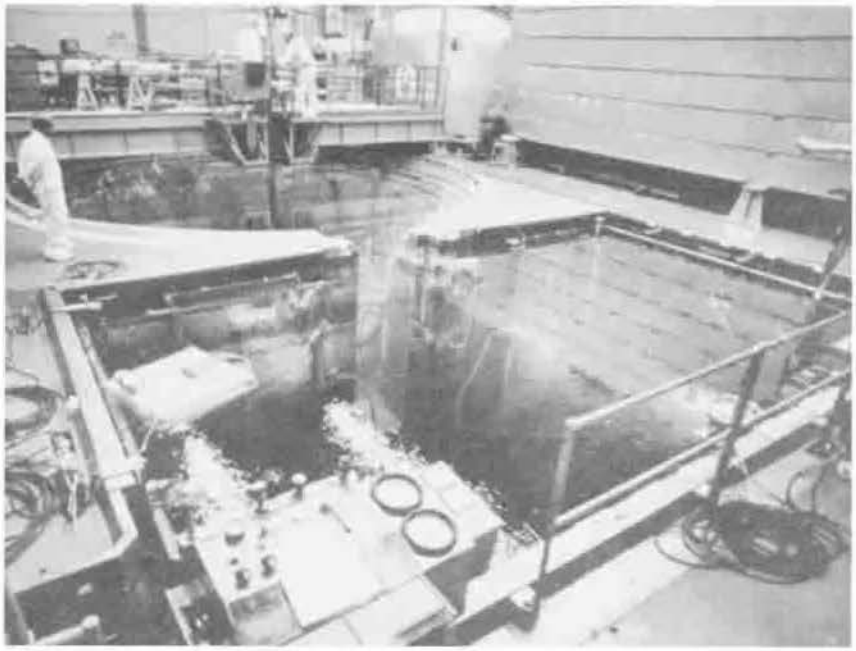

Proces tegen jaarrekening GKN

Aktie Strohalm, Stichting Onderzoek Bedrijfsinformatie (SOBI) en twintig omwonenden van Dodewaard hebben in juni bij het gerechtshof in Amsterdam een proces aangespannen tegen de GKN, de eigenaar van de kerncentrale. De aanklacht is dat de GKN in haar jaarrekening van 1982 geen bedrag voor de ontmanteling van de kerncentrale heeft gereserveerd. Strohalm en de anderen willen met het proces aantonen, dat met de verwerking van de ontmantelingskosten de elektriciteitsprijs van kernenergie veel hoger is dan de GKN voordoet. Een hoger doel is de sluiting van Dodewaard te versnellen als blijkt hoe duur kernenergie wel niet is. Het proces wordt tot nu toe schriftelijk gevoerd.De GKN reageerde op de aanklacht van Strohalm en Strohalm reageerde op haar beurt

Volgens de GKN hebben Strohalm en de anderen het bij het verkeerde eind als zij vinden dat de GKN verplicht is om geld te reserveren voor de ontmantelingskosten van Dodewaard. De GKN meent "dat het niet treffen van voorzieningen op zichzelf heel aanvaardbaar zou zijn en niet door de wet geboden". Daarnaast vindt zij dat het vooral de aandeelhouders (hoofdzakelijk elektriciteitsbedrijven) zijn, die moeten bepalen wanneer bepaalde kosten op de jaarrekening worden gezet. Als het de elektriciteitsbedrijven beter uitkomt om de reservering van ontmantelingskosten nog even voor zich uit te schuiven, dan moeten zij dat weten. Het maakt de GKN niets uit omdat de aandeelhouders "zich hebben verbonden om te allen tijde de tekorten van de GKN voor hun rekening te nemen". Bovendien is het de GKN niet duidelijk of zij "te zijner tijd kan/zal worden belast voor de amoveringskosten (ontmantelingskosten red.) geconstateerd wordt reeds dat een specifieke juridische verplichting niet bestaat".
Maar de GKN is de beroerdste niet en zal toch de komende tien jaar een bedrag voor de ontmantelingskosten opzij leggen, hoewel deze hoogst onzeker zijn en "naar het zich laat aanzien meer bepaald zullen zijn door sociaalpolitieke opvattingen dan door wetenschappelijk technische inzichten". De komende tien jaar zal de GKN ernaar streven jaarlijks 4,5 mln. gulden (1,3 cent/kWh) voor de ontmantelingskosten te reserveren.
In haar reaktie verwijt Strohalm de GKN zich achter andere rechtspersonen (de aandeelhouders) te verschuilen. Bovendien hebben de elektriciteitsbedrijven volgens Strohalm nog geen cent voor de ontmanteling van Dodewaard gereserveerd. Wanneer de kerncentrale op korte termijn ontmanteld zou moeten worden, is de doorberekening in de stroomtarieven de enige mogelijkheid voor de afwenteling van de kosten. Wanneer stroomafnemers en de overheid zich realiseren wat kernenergie van Dodewaard werkelijk kost dan zou de centrale wel eens snel gesloten kunnen worden, denkt Strohalm.

De juridiese touwtrekkerij zal nog wel een tijdje doorgaan. Opmerkelijk daarbij is dat de GKN uitvoerig beargumenteert, waarom volgens haar de eiseres geen belang bij Dodewaard zou hebben en dus de eis niet ontvankelijk verklaard zou moeten worden.
Ongeacht de uitslag van het Gerechtshof is de procesvoering zinnig. In haar processtukken heeft de GKN zelf duidelijk gemaakt dat de wijze waarop de risiko's rondom de kerncentrale juridies geregeld zijn, allerminst geruststellend is. Dat blijft een gegeven, waarmee ook na de uitspraak verder gewerkt kan worden. (M.H.)

voor informatie en inzage in de processtukken:
Aktie Strohalm
Oude Gracht 42 Utrecht
030-314314

Kalkarbroeders

Snelle broeders tegen de snelle broeder. Deze woordspeling leverde niet alleen plezier op tijdens een bijeenkomst van basisgroep Steekvlam, maar kreeg ook gestalte in een aktie op 15 oktober. "Verzet tegen Kalkar is monnikenwerk geworden" zei het 'gemeenteraadslid', die het startschot loste voor een estafetteloop van Nijmegen naar Kalkar. Daarop vertrokken twee broeders met een baksteen als doorgeefstokjerichting Kalkar. Onderweg werd regelmatig gewisseld en de begeleidende fietsploeg deelde pamfletten uit aan voorbijgangers. Het Aktieorkest 'Horen en Zien' speelde er energiek op los. Dat gaf de broeders moed. In Kalkar aangekomen liepen alle negen broeders gezamenlijk richting centrale.
Oorspronkelijk was het plan om de baksteen richting centrale te gooien, maar de onverwacht grote belangstelling van bewakers bij de poort maakte wel indruk. Daarop gaf één van de broeders de baksteen aan een bewaker met het voorstel Kalkar binnenkort tot het formaat van een baksteen terug te brengen. Na de groepsfoto en een deuntje wilden we weer naar huis. Dat plan liep enige vertraging op doordat zo'n 20 groene ME-ers in drie busjes aan kwamen rijden. Zij wilden eerst van ons de namen en adressen hebben, want wij namen deel aan een verboden demonstratie - wanneer je in Duitsland met meer dan twee personen laat merken, dat je het ergens niet mee eens bent, zonder daar van te voren toestemming voor te vragen, dan is dat 'verboten'. Die lui zij zo fleksibel als beton. Na een uurtje zieken rond de juiste spelling van de namen gingen we dan toch naar huis. We vonden het, mede dankzij de medewerking van de Duitse staat een leuke aktie. En zolang Kalkar nog geen ruïne is, wellicht een aktie om jaarlijks te herhalen.

Basisgroep Steekvlam

Karavaan

In navolging van de Karavaan tegen Kernenergie van 1982 trekt de komende zomer, van 25 juli tot 15 augustus een Energiekaravaan langs een vijftal nederlandse kustplaatsen. Het is de bedoeling om mensen tijdens de vakantie op een prettige manier te informeren over kernenergie, energiebeleid, alternatieven en dergelijke. Dat betekent dat er veel theater, muziek en toneel is. Mensen die mee willen werken in de organisatie of die op willen treden zijn van harte welkom. In januari (waarschijnlijk 22-1-'84) wordt in Nijmegen speciaal voor deze geinteresseerden een dag georganiseerd. Eén van de deelnemende theatergroepen zal een optreden verzorgen en men wordt op de hoogte gebracht van de stand van zaken.met betrekking tot de voorbereiding en wat er nog te doen valt. Ook zal er een kort filmpje van de karavaan '82 te zien zijn.
Iedereen die geinteresseerd is kan voor meer informatie bellen naar Frans (080-225408).

Import

Eerst België en Duitsland, nu Frankrijk. Allemaal landen met goedkope (atoom)stroom, waar Nederland wel wat van wil invoeren. Frankrijk is de laatste nieuwe in het rijtje dat dit voorjaar met België begon.
Stroom voor een lage prijs, dat is precies de politiek de Ekonomiese Zaken voorstaat. Dat is te zeggen: een lage prijs voor het bedrijfsleven. De prijs voor de huishoudens is voor hen minder interessant.

COVRA

Al tien maanden probeert minister Winsemius een bedrijf van de grond te krijgen dat de voorlopige opslag van atoomafval onder haar hoede moet nemen, de COVRA. Uitgangspunt daarbij is dat dat samen met de producenten van het afval, met name de twee nederlandse kerncentrales moet gebeuren.
Die liggen echter dwars. Ze voelen er niets voor verantwoordelijkheid voor het afval te dragen, zeker niet waar het gaat om mogelijke fianaciele tegenvallers. Wat de centrales betreft moet die verantwoordelijkheid bij de COVRA en dus eigenlijk bij het rijk liggen. De Tweede Kamer is niet enthousiast over deze gang van zaken. Volgens haar moet de minister de centrales maar dwingen deel te nemen in de COVRA. Zo niet, dan begint een meerderheid voor opslag bij de centrales zèlf te ontstaan. Dat wil Winsemius echter weer niet.....

Het belang van deze schermutselingen is groter dan op het eerste gezicht lijkt. De COVRA moet namelijk niet alleen de (aktuele) opslag van laag- en middelaktief afval gaan regelen, maar ook de definitieve opslag in zoutkoepels. En daar komt ook het hoog-aktieve afval, dat in de jaren '90 terugkomt uit La Hague en Windscale, terecht. Het plan waarvan de mogelijkheden, laat staan de kosten, nog onbekend zijn.
Kortom: we zien nu een poging van de producenten om zich aan de verantwoordelijkheid voor hun afval te ontrekken. In het belang van de goedkope atoomstroom (een echt VNO-argument voor kernenergie) zien ze hier het principe dat de vervuiler betaalt liever niet opgaan.....

Borsselle

Al jaren betrekt de aluminiumfabriek van Péchiney voor een prikje stroom van de kerncentrale Borssele. Het is echter nog niet goedkoop genoeg, volgens de direktie. Het bedrijf, dat bijzonder veel energie gebruikt, kan daardoor niet meekomen in de internationale konkurrentiestrijd.
De direktie heeft dan ook dringend gevraagd of ze niet nòg goedkopere stroom kan krijgen. Gedacht wordt aan een forse overheidssubsidie op de prijs, import van goedkope buitenlandse stroom, of zo iets.
Een vreemde zaak. Kernenergie is eerst een voorwaarde voor vestiging, omdat er anders niet voldoende goedkope stroom zou zijn, maar nu is het toch nog te duur. Misschien wil de overheid de kosten van de afvalopslag wel op zich nemen, suggereerde Péchiney. Dat zou de kostprijs ook een eind terugbrengen.
Dat afval komt terug van de opwerkingsfabriek in La Hague, een bedrijf dat deel uitmaakt van het zelfde koncern als de aluminiumfabriek bij Borsele.....

Spionage

De affaire Kahn speelt al een tijdje. De diefstal van nederlandse atoomgeheimen door een pakistaanse geleerde is tenslotte niet niks. Tenslotte is er nu ook een proces van gekomen.
De spion Kahn is bij verstek (hij zou wel gek zijn om te komen) veroordeeld. De nederlandse staat en Urenco zijn echter buiten schot gebleven. Een rare zaak.
Pakistan heeft immers al zo'n tien jaar geleden aangekondigd een eigen atoombom te willen maken. Desondanks kon een Pakistaan rustig informatie verzamelen bij Urenco. Hoe dat in godsnaam mogelijk was werd buiten het proces gehouden.
Een zelfde probleem speelde bij de processen tegen verschillende bedrijven die onderdelen hebben geleverd voor de pakistaanse ultra-centrifuge. Ook hier heeft de staat immers een onduidelijke rol gespeeld, al is het maar door het afgeven van exportvergunningen (of misschien het niet tegenhouden van export zonder vergunning). Deze processen werden achter gesloten deuren gevoerd, op verzoek van de gedaagde bedrijven, zodat ook hier de rol van de staat, als ze al aan de orde is geweest, duister blijft. Wellicht dat de geloofwaardigheid van Nederland als tegenstander van proliferatie geen openbaarheid toestaat!

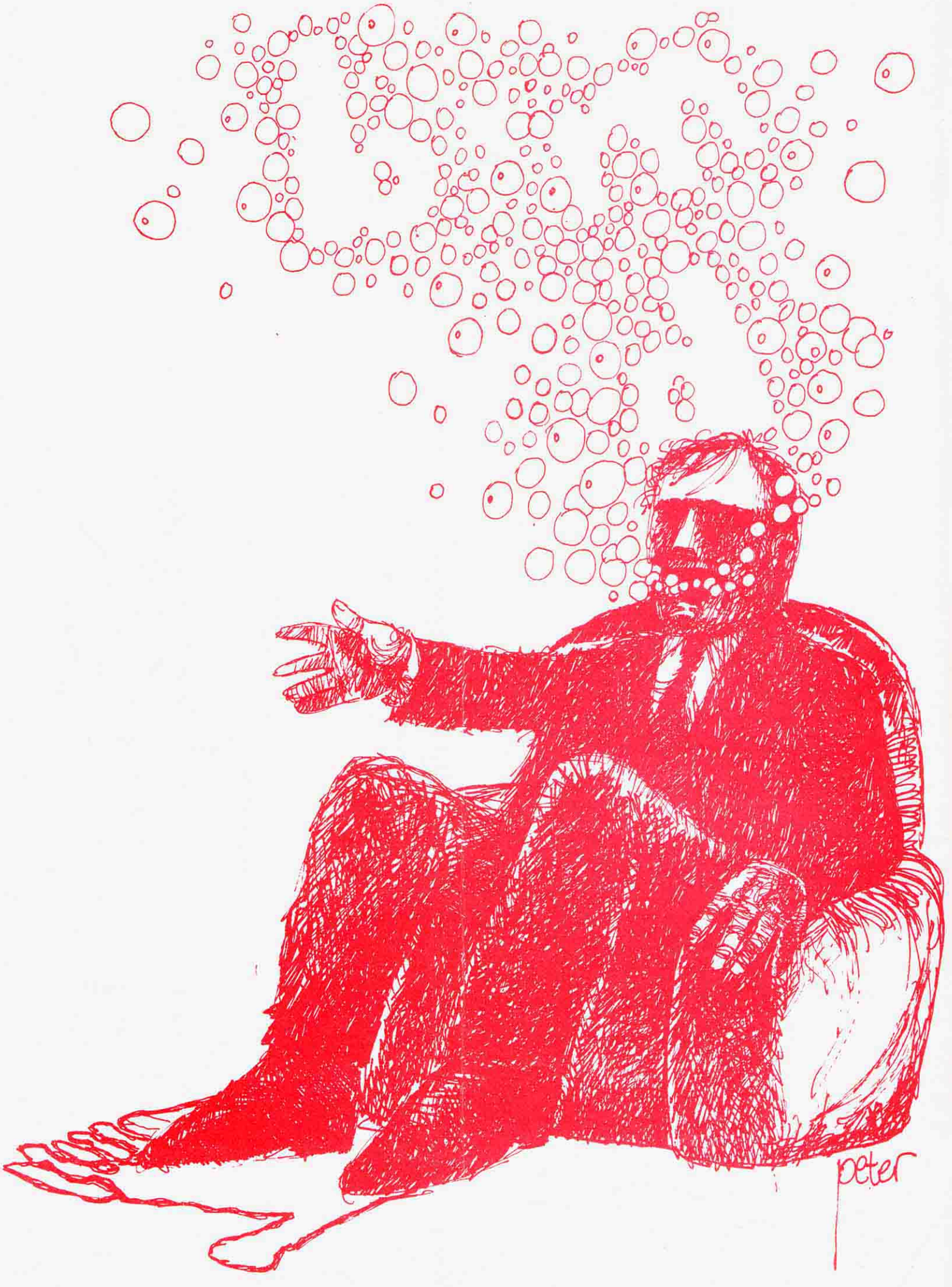
peter